

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ & ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

FRANÇAFRIQUE: ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ
ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΤΗ ΔΥΤ. ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΚΗ
ΠΕΡΙΟΔΟ (1960-2007)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χαράλαμπος Ράπτης

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χαρά Καραγιαννοπούλου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Χαράλαμπος Ράπτης, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	9
3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	10
3.1 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ (1945-1960)	11
3.1.1 Από το τέλος του Β' ΠΠ ως το «νόμο - πλαίσιο» του 1956	12
3.1.2 Το δημοψήφισμα του 1958	12
3.1.3 Από την «Κοινότητα» στην Ανεξαρτησία	13
3.2 FRANÇAFRIQUE (1960-2007)	14
3.2.1 Η ειδική σχέση Γαλλίας & αφρικανικών κρατών	14
3.2.1.1 Πολιτική επιρροή	14
3.2.1.2 Οικονομική παρουσία	15
3.2.1.3 Άμυνα & ασφάλεια	21
3.2.1.4 Πολιτιστικό & εκπαιδευτικό επίπεδο	22
3.2.2 Οι βασικοί πρωταγωνιστές στο σύστημα της “Françafrique”	24
3.2.2.1 Οι Γάλλοι ιθύνοντες	24
3.2.2.2 Οι Αφρικανοί ηγέτες	34
3.2.3 Δίκτυα και μέθοδοι στο σύστημα της “Françafrique”	41
4. ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	43
4.1 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ & Η “FRANÇAFRIQUE”	43
4.1.1 Η “Françafrique” στο ψυχροπολεμικό σύστημα Ανατολής-Δύσης	45
4.1.2 Μεταψυχροπολεμική περίοδος & “Françafrique”	50
4.2 ΤΟ (ΓΑΛΛΙΚΟ) ΚΡΑΤΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΩΝΤΕΣ & ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ	52
4.2.1 Το όραμα του Ντε Γκωλ	53

4.2.2 Νέα πραγματικότητα και δεδομένα	56
5. ΣΥΝΟΨΗ – ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ	60
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ	62

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί να ανατέμει την παρουσία και δραστηριότητα της Γαλλίας στην (υπο-σαχάρια) Δυτική και Ισημερινή Αφρική κατά την περίοδο μετά την παροχή της ανεξαρτησίας στις πρώην αποικίες της, όπως αποτυπώθηκε με την πολιτική ή/και σύστημα της "Françafrique".

Η πολιτική της "Françafrique" καθόρισε την ειδική σχέση της παλαιάς μητρόπολης με τα νέα κράτη της Αφρικής που αναδύθηκαν στο διεθνές σύστημα στις αρχές της δεκαετίας του '60. Μέσα από μια ιστορική αναδρομή επιχειρείται να φωτιστεί το ιδιαίτερο φαινόμενο της «επίμονης παρουσίας» μιας παλαιάς αποικιακής δύναμης στην πάλαι ποτέ σφαίρα επιρροής της εστιάζοντας σε σημαντικές ημερομηνίες-σταθμούς, στους Γάλλους & Αφρικανούς δρώντες στο σύστημα αυτό, στα δίκτυα και τις διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν διαχρονικά. Η μελέτη της εξέλιξης του φαινομένου της "Françafrique" αφικνείται έως τις αρχές του 21^{ου} αι. (2007) – με το τέλος της προεδρίας Σιράκ – οπότε και ολοκληρώνεται η αποχώρηση της παλαιάς γενιάς πολιτικών ηγετών στη Γαλλία που είχαν έμπρακτα στηρίξει και υλοποιήσει την «αφρικανική πολιτική» της Γαλλίας στο β' μισό του 20^{ου} αι.

Περαιτέρω, η παρούσα διπλωματική φιλοξενεί μια απόπειρα εξήγησης του φαινομένου της "Françafrique" από διεθνολογικής σκοπιάς, με βάση τη ρεαλιστική προσέγγιση, και συγκεκριμένα το σχήμα του νεοκλασικού ρεαλισμού. Μ' αυτόν τον τρόπο επιχειρείται να εξηγηθεί η πολιτική της "Françafrique" και στα δύο επίπεδα ανάλυσης, το μακρο- (του διεθνούς συστήματος) και το μικρο-(του κυρίαρχου κράτους), συνυπολογίζοντας παραμέτρους και μεταβλητές που εντοπίζονται και στα δύο επίπεδα, με σκοπό την πληρότητα – στο μέτρο του εφικτού – της ερμηνείας του φαινομένου. Τα όποια συμπεράσματα δε συνιστούν δικαίωση ή καταδίκη της συγκεκριμένης πολιτικής – άλλωστε τα γεγονότα μιλούν από μόνα τους – αλλά εκ των υστέρων ερμηνευτική αποτίμηση / διαπιστώσεις με όχημα τη ρεαλιστική προσέγγιση, χωρίς να επιδιώκεται παράλληλα να αποτελέσουν προβλέψεις για το μέλλον στο ολοένα περιδινούμενο πολιτικό τοπίο της υπο-σαχάριας Αφρικής.

Λέξεις – Κλειδιά

"Françafrique", Γαλλία, υπο-σαχάρια Αφρική, παρουσία & δραστηριότητα

Abstract

This dissertation attempts to dissect France's presence and activity in its former colonies in (sub-Saharan) Western and Equatorial Africa during the post-independence period, as reflected in the policy and/or system of "Françafrique".

The policy of "Françafrique" defined the special relationship of the old metropolis with the new African states that emerged in the international system at the beginning of the '60s. Through a historical review, an attempt is made to shed light on the special phenomenon of the "persistent presence" of an old colonial power in its former sphere of influence, focusing on important milestone dates, on the French & African actors in this system, on the networks and interpersonal relationships that have been developed. The study of the evolution of the "Françafrique" phenomenon reaches the beginning of the 21st century (2007) – with the end of the Chirac presidency – at which point the departure of the old generation of political leaders in France who had supported and implemented the "African policy" of France in the second half of the 20th century is completed.

Furthermore, this dissertation includes an attempt to explain the phenomenon of "Françafrique" from an IR point of view, based on the realist approach, specifically the neoclassical realism scheme. In this way, an attempt is made to explain the policy of "Françafrique" at both levels of analysis, the macro- (of the international system) and the micro- (of the sovereign state), taking into account parameters and variables found at both levels, in order to complete the interpretation of the phenomenon. Any conclusions do not constitute a justification or condemnation of the specific policy - after all, the facts speak for themselves - but an ex post interpretive assessment based on the realist approach, without seeking at the same time to issue any predictions for the future in the constantly volatile political landscape of sub-Saharan Africa.

Keywords

"Françafrique", France, sub-Saharan Africa, presence & activity

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Γαλλία διατηρεί στενές πολιτικές, οικονομικές και ιστορικές σχέσεις με τη Δυτική & Ισημερινή Αφρική ήδη από το 17^ο αι. Παρά την ανεξαρτητοποίηση των πρώην αποικιών στις αρχές της δεκαετίας του '60, δεν έπαψε να δηλώνει την παρουσία της στη στρατηγική για τα γαλλικά συμφέροντα αυτής περιοχής. Η Γαλλία ανέπτυξε νέες πολιτικές και στρατηγικές σε συνάρτηση με τις παγκόσμιες εξελίξεις, ώστε να διατηρήσει τους πολιτικούς και οικονομικούς της δεσμούς με τη γαλλόφωνη Αφρική. Έτσι, ενίσχυσε τις ειδικές σχέσεις με την περιοχή αυτή μέσα από συμφωνίες συνεργασίας, στρατιωτικές επεμβάσεις και πολιτικές οικονομικής βοήθειας στις πρώην αποικίες, συνεχίζοντας τρόπον τινά την αποικιακή της πολιτική. Μ' αυτόν τον τρόπο η Γαλλία εξακολούθησε να ασκεί έλεγχο σε στρατηγικούς τομείς των νέων κρατών, όπως η οικονομική και νομισματική πολιτική, η διαχείριση των φυσικών πόρων, η άμυνα και η ασφάλεια, καθώς και η εξωτερική πολιτική. Η παρουσία και δραστηριότητα της Γαλλίας στις πρώην αποικίες στην Αφρική από το 1960 και εντεύθεν, οπότε και απέκτησαν την ανεξαρτησία τους, ταυτίζεται με την πολιτική ή/και σύστημα της "Françafrique".

Στο πλαίσιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα επιχειρήσουμε να φωτίσουμε την πολιτική της "Françafrique" στο πλαίσιο της «ειδικής σχέσης» της Γαλλίας με τις πρώην αποικίες στην υπο-σαχάρια Αφρική. Η δομή της εργασίας συνίσταται λοιπόν στην ιχνηλάτηση της ειδικής αυτής σχέσης από το Β' ΠΠ μέχρι το τέλος της προεδρίας Σιράκ (2007), με αναφορά στους σημαντικότερους σταθμούς, πρόσωπα και καταστάσεις που εδραίωσαν το σύστημα της "Françafrique" και συνετέλεσαν στη μακροήμερευση της Γαλλίας στην περιοχή,

Με σκοπό την πληρότητα στην προσέγγιση του φαινομένου της "Françafrique" παραθέτουμε το ρόλο και τη δράση των Αφρικανών ιθυνόντων, καθώς και την κατάσταση στα νέα κράτη από την περίοδο της ανεξαρτησίας και εξής. Η προσθήκη αυτή επιχειρεί να φωτίσει το ρόλο των Αφρικανών δρώντων, οι οποίοι, παρότι "υποτελείς" στο σύστημα της "Françafrique", δεν ήταν παθητικά θύματα μιας νεο-αποικιακής πολιτικής χωρίς καμιά πρωτοβουλία, αλλά διαχειρίζονταν επιδέξια την ασύμμετρη σχέση με την παλαιά μητρόπολη προς όφελος των καθεστώτων τους.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας επιχειρείται – στο μέτρο του δυνατού – η ανίχνευση του φαινομένου της "Françafrique" από τη σκοπιά των διεθνών σχέσεων,

μια ερμηνεία των πολιτικών που οδήγησαν στην υλοποίηση της "Françafrique" με βάση τη ρεαλιστική προσέγγιση, με άξονα προτεραιότητας την παρουσία της Γαλλίας στην περιοχή για την εξασφάλιση διεθνούς ισχύος και παρεμβαίνουσα μεταβλητή την αντίληψη της πολιτικής ηγεσίας για το εθνικό συμφέρον και για την ανάληψη δράσης σε διεθνές επίπεδο. Η εργασία φιλοδοξεί να κλείσει με την απόπειρα εξαγωγής συμπερασμάτων στο πλαίσιο δύο διακριτών περιόδων, την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, και συγκεκριμένα από το 1960 έως το 1990, και τη μεταψυχροπολεμική περίοδο μέχρι το 2007, οπότε και αποχωρεί από τη γαλλική προεδρία ο τελευταίος της παλαιάς φρουράς των πολιτικών πρωταγωνιστών της "Françafrique".

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Σε ό,τι αφορά στη μεθοδολογία που εφαρμόζεται στην ανάλυση από τη σκοπιά των διεθνών σχέσεων, η παρούσα εργασία ακολουθεί τη ρεαλιστική θεώρηση, ιδιαίτερα το εγχείρημα του νεοκλασικού ρεαλισμού, και επιχειρεί να εξηγήσει την πολιτική της “Françafrique” σε μακρο- και μικρο-επίπεδο ανάλυσης συνυπολογίζοντας παραμέτρους και μεταβλητές που εντοπίζονται και στα δύο επίπεδα ανάλυσης. Η επιλογή δικαιολογείται από την πληρότητα στην ανάλυση που επεδίωξε ο νεοκλασικός ρεαλισμός με τη συμπερίληψη/συγκερασμό των δύο επιπέδων, κάνοντας χρήση της νεορεαλιστικής προσέγγισης στο μακρο-επίπεδο και της κλασικής ρεαλιστικής θεώρησης στο μικρο-επίπεδο (υπό όρους). Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στη γαλλική περίπτωση, και δη στο φαινόμενο της “Françafrique”, έχει βαρύνουσα σημασία να ανατρέξει κανείς στο ρόλο που διαδραμάτισαν οι επιμέρους δρώντες καθώς και στα χαρακτηριστικά του γαλλικού κράτους.

Έτσι, η παρούσα εργασία εκκινά από τη (νεορεαλιστική) θέση για τη δεσπόζουσα σημασία του δομικού επιπέδου ανάλυσης στη διεθνή συμπεριφορά της Γαλλίας και δη στην περίπτωση της “Françafrique”. Παράλληλα, εστιάζουμε και στο επίπεδο του κράτους και στη διερεύνηση εσωτερικών παραγόντων και θεσμών, όπως η πολιτική ηγεσία, ομάδες πίεσης/συμφερόντων και εν γένει η κοινή γνώμη για τη σύλληψη και εφαρμογή της πολιτικής της “Françafrique”, καθώς και των μεταβλητών που τους επηρεάζουν.

3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Γαλλία, απ' όλες τις παλαιές αποικιακές δυνάμεις, διατήρησε έντονους πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς & πολιτιστικούς δεσμούς με τις πρώην αποικίες της στην Αφρική. Με τον όρο "Françafrique"¹ εννοούνται οι ειδικές σχέσεις της Γαλλίας και των πρώην αποικιών της μετά το 1960, οπότε και αναδύθηκαν στο διεθνές σύστημα τα νέα ανεξάρτητα κράτη στο χώρο της πρώην Γαλλικής Δυτικής & Ισημερινής Αφρικής. Ο όρος αυτός δεν είχε εξαρχής αρνητικό πρόσημο, καθώς αναφερόταν συλλήβδην στις γαλλο-αφρικανικές σχέσεις. Μετά την ανεξαρτητοποίηση των πρώην αποικιών ταυτίστηκε εννοιολογικά με την πολιτική της παλαιάς μητρόπολης προς τα νέα κράτη, την ειδική σχέση που αυτή αντανάκλασε.

Η προέλευση της "Françafrique", της ειδικής αυτής σχέσης μεταξύ της Γαλλίας και των νέων ανεξάρτητων κρατών στη Δυτική & Ισημερινή Αφρική ανάγεται σαφώς στην αποικιακή περίοδο. Εντάσσεται στο πλαίσιο της «εκπολιτιστικής αποστολής» (mission civilisatrice) που είχε αναλάβει να φέρει εις πέρας η Γαλλία με την παρουσία της στην Αφρική, μια ιδεολογία που σαφώς υπέκρυπτε μείζονα υλικά συμφέροντα εκ μέρους της μητρόπολης². Η "Françafrique" αποτυπώνει τη διάρκεια και την ανθεκτικότητα ενός δεσμού που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της γαλλικής αποικιακής αυτοκρατορίας και παρέμεινε αλώβητος κατά την αποαποικιοποίηση. Η διαμόρφωση της "Françafrique" ως *modus vivendi* της μητρόπολης και των πρώην αποικιών της περνάει από τρία στάδια: α) από το τέλος του Β' ΠΠ ως το «νόμο - πλαίσιο», γνωστό και ως νόμο Defferre β) από το «νόμο - πλαίσιο» ως το δημοψήφισμα του 1958 γ) από το δημοψήφισμα του 1958 ως την ανεξαρτητοποίηση των γαλλικών αποικιών στην Αφρική.

¹ Στον Félix Houphouët-Boigny, μετέπειτα πρόεδρο της Ακτής Ελεφαντοστού, αποδίδεται η πατρότητα του όρου "Françafrique" σε κομματικό συνέδριο στο Κόνακρου της Γουινέας τον Ιούλιο του 1955, χωρίς να έχει την αρνητική συμπαράδηλωση που έλαβε μετά – αναφερόταν συνολικά στις γαλλο-αφρικανικές σχέσεις της εποχής. Βλ. και Ian Taylor, *The International Relations of Sub-Saharan Africa*, Continuum 2010, σελ. 51.

² Το ιδεολόγημα της «εκπολιτιστικής αποστολής» ανάγει τις ρίζες του στις φιλοσοφικές θεωρίες του 18^{ου} αι. και ειδικά στον «καλό άγριο» που απαθανάτισε ο Ρουσσώ. Αποτελεί τη συνδυασμένη έκφραση μιας περιέργειας και μιας αφελούς/αυθόρμητης συμπάθειας για τους άλλους λαούς, τους οποίους η εκπολιτιστική αποστολή αποβλέπει να εκπαιδεύσει και να σώσει από τυχόν σφάλματα με την υιοθέτηση του δυτικού πολιτισμού, ανώτερου και καλύτερου απ' όλους τους πολιτισμούς. Βλ. και Jean-François Médard, "France and sub-Saharan Africa: A privileged relationship", στο Ulf Engel & Gorm Rye Olsen (eds.) *Africa and the North*, Routledge, Abingdon, Oxon 2005, σελ. 28, 32· Taylor 2010, *op. cit.*, σελ. 52.

3.1 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ (1945-1960)

3.1.1 Από το τέλος του Β΄ ΠΠ ως το «νόμο - πλαίσιο» του 1956

Η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η επιστροφή των στρατευμάτων από τις γαλλικές αποικίες της Αφρικής στις εστίες τους αυξάνει τις προσδοκίες για μια αλλαγή προς το καλύτερο που αποκρυσταλλώνεται ιδανικά στην απόκτηση της ανεξαρτησίας. Είναι η εποχή που ακμάζουν τα εθνικιστικά κινήματα στις αφρικανικές αποικίες, ενώ έρχονται τα νέα για την ανεξαρτητοποίηση του Βιετνάμ, του Μαρόκου και της Τυνησίας και την έναρξη του πολυαίμακτου πολέμου στην Αλγερία.

Σ' αυτό το σκηνικό, ψηφίζεται το 1956 ο νόμος-πλαίσιο (*Loi-Cadre*), γνωστός και ως νόμος Defferre³. Με το νόμο αυτό γίνεται προσπάθεια να διατηρήσει η Γαλλία τα προνόμιά της στην Αφρική θέτοντας τις βάσεις για ομαλή μετάβαση στη μετα-αποικιοκρατική περίοδο. Έτσι, η εξουσία επιφυλάσσεται σε προσεκτικά επιλεγμένους εκπροσώπους των αφρικανικών ελίτ, προκειμένου να διασκεδάσουν τις διεκδικήσεις για ανεξαρτησία των αποικιών. Σε αντίπραξη ο νόμος πρότεινε την αυτονομία των αποικιακών κτήσεων, ενώ εισηγούνταν τη διάλυση των δύο ομοσπονδιακών μορφωμάτων, στα οποία ήταν οργανωμένες οι αποικίες, ήτοι τη Γαλλική Δυτική Αφρική (ΑΟΦ) και τη Γαλλική Ισημερινή Αφρική (ΑΕΦ), με συνέπεια τη βαλκανοποίηση μέσω της δημιουργίας μικρών ανίσχυρων κρατών⁴. Επιπλέον, τα 14 μικρά κράτη που προέκυψαν ήταν πιο πιθανό να παραμείνουν στη σφαίρα επιρροής της Γαλλίας παρά δύο ευμεγέθεις ομόσπονδοι σχηματισμοί. Η Γαλλία με το νόμο-πλαίσιο διατηρούσε τον έλεγχο σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας, δασμών, ανώτατης εκπαίδευσης και τηλεπικοινωνιών.

Περαιτέρω, ο νόμος Defferre αποβλέπει στον εξαφρικανισμό της αποικιακής διοίκησης με τη συγκρότηση κατά τόπους νομοθετικών συνελεύσεων και δημιουργία τοπικών εκτελεστικών δομών που θα συμμετέχουν από κοινού με τη γαλλική διοίκηση στη διαχείριση της εξουσίας στις αποικίες.

³ Από το όνομα του εισηγητή του Gaston Defferre, τότε υπουργού Υπερπόντιων Κτήσεων και δημάρχου Μασσαλίας.

⁴ Tony Chafer, "French African Policy in Historical Perspective", *Journal of Contemporary African Studies*, 19.2 (2001), 176-177· Patrick Manning, *Francophone Sub-Saharan Africa 1880-1995*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, σελ. 20, 144-45.

3.1.2 Το δημοψήφισμα του 1958

Βάσει του νόμου Defferre του 1956 οι δύο αποικιακές ομοσπονδίες στην Αφρική υπό γαλλικό έλεγχο αποδομούνται και χορηγείται αυτονομία στις συνιστώσες μονάδες τους, τις οποίες καλούνται να διοικήσουν μια σειρά από προσωπικότητες ήδη αναγνωρισμένες πολιτικά και φίλα προσκείμενες προς τη Γαλλία, “*évolués*” κατά το γαλλικό κράτος, “*des élites de compromis*” σύμφωνα με τους επικριτές τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Félix Houphouët-Boigny (Ακτή Ελεφαντοστού), Léopold Sédar Senghor (Σενεγάλη), Léon Mba (Γκαμπόν) που θα αναλάβουν τις τύχες των πρώην αποικιών και κατά την ανεξαρτητοποίησή τους.

Παρά ταύτα, η περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής με την άνοδο των εθνικιστικών κινημάτων και τη γενίκευση του αιτήματος για ανεξαρτησία των αφρικανικών αποικιών οδηγούν το στρατηγό Ντε Γκωλ, που στο μεταξύ είχε αναλάβει τα ηνία της χώρας μετά τα γεγονότα του Αλγερίου, να προχωρήσει σε μια μέση λύση, για να αποφύγει τα χειρότερα. Προκηρύσσει δημοψήφισμα με το οποίο οι αποικίες στη Δυτική & Ισημερινή Αφρική που είχαν πια αυτονομία - δυνάμει του νόμου Defferre - καλούνταν να αποφασίσουν για την ένταξή τους σε μια «Γαλλο-αφρικανική» Κοινότητα. Μάλιστα, ο ίδιος ο Ντε Γκωλ θα περιοδεύσει στις αφρικανικές αποικίες κηρύσσοντας τη συνεργασία και την προώθηση δεσμών φιλίας σε μια προσπάθεια να πείσει το αφρικανικό κοινό στην ιδέα της γαλλο-αφρικανικής κοινότητας. Μόνη εξαίρεση στη μαζική αποδοχή της πρότασης του Ντε Γκωλ από τις γαλλικές αποικίες η Γουινέα (Κόνακρου) του Σέκου Τουρέ, όπου το γαλλικό σχέδιο απορρίφθηκε πανηγυρικά στο δημοψήφισμα⁵.

⁵ Ιστορική έμεινε η δήλωση του Τουρέ για το δημοψήφισμα : «Δεν υπάρχει αξιοπρέπεια χωρίς ελευθερία: Προτιμούμε τη φτώχεια μέσα στην ελευθερία παρά τον πλούτο μέσα στη σκλαβιά». Βλ. κ Sékou Touré, *Allocution en réponse à la proposition de communauté de De GAULLE*, <https://www.ina.fr/ina-eclair-actu/audio/phz09010864/allocution-du-president-sekou-toure-en-reponse-a-la-proposition-de> (τ.π. 27/06/2022).

3.1.3 Από την «Κοινότητα» στην Ανεξαρτησία

Το δημοψήφισμα του 1958 ουσιαστικά διαμόρφωσε τη μορφή της ανεξαρτητοποίησης των αφρικανικών αποικιών. Χάρη σε αυτό η Γαλλία παραμένει στις πρώην αποικίες της που το έκαναν δεκτό ως «συνεργαζόμενη» με τα νέα κράτη. Η συνεργασία με τις πρώην αποικίες έχει οικονομικό-τεχνικό και στρατιωτικό χαρακτήρα, ενώ εξασφαλίζει την απο-αποικιοποίηση με ομαλό τρόπο.

Η συγκρότηση της «Γαλλο-αφρικανικής Κοινότητας» του δημοψηφίσματος του 1958 και η παροχή ανεξαρτησίας προς τις πρώην αποικίες της το 1960 επιτρέπει στη Γαλλία να συνεχίσει να ασκεί έλεγχο και εποπτεία σ' αυτές και να προωθεί τα συμφέροντά της. Σ' αυτό συνεισφέρουν και οι περισσότεροι ηγέτες των νέων κρατών που ήταν ευνοϊκοί προς τη Γαλλία. Με τον τρόπο αυτό η ανεξαρτησία των πρώην αποικιών καθίσταται περίπου κενή περιεχομένου, καθώς από την εγκαθίδρυσή της το γαλλικό κράτος διατηρεί τα περισσότερα προνόμιά του που μεταφράζονταν στην ειδική σχέση της "Françafrique" μέσω της "συνεργασίας" σε οικονομικό, πολιτικό, στρατιωτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη ζώνη CFA, τη γαλλική στρατιωτική παρουσία και την εκπαίδευση των αφρικανικών ενόπλων δυνάμεων από Γάλλους στρατιωτικούς, καθώς και την παραμονή στελεχών της αποικιακής διοίκησης στις θέσεις τους και μετά την ανεξαρτητοποίηση των πρώην αποικιών. Ακόμη, το γαλλικό κράτος αξιοποιεί μια σειρά από άλλα μέσα για να μακροημερεύσει στα νέα κράτη: προνομιακές σχέσεις με τους φίλα προσκείμενους ηγέτες, στρατιωτικές επεμβάσεις, ανανέωση των διμερών συμφωνιών άμυνας & συνεργασίας

3.2 FRANÇAΦRIQUE (1960-2007)

3.2.1 Η ειδική σχέση Γαλλίας & αφρικανικών κρατών

Η ειδική αυτή σχέση λοιπόν μεταφράζεται στην ισχυρή επέμβαση της Γαλλίας στις υποθέσεις των πρώην αποικιών και αρθρώνεται στο πέρασμα του χρόνου σε τέσσερις κύριους πυλώνες⁶, πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό και πολιτιστικό/εκπαιδευτικό, οι οποίοι ορίζουν τη φύση και το χαρακτήρα της.

3.2.1.1 Πολιτική επιρροή

Η γαλλική παρουσία στην Αφρική μετά την ανεξαρτητοποίηση των πρώην αποικιών το 1960 παραμένει αλώβητη, καθώς η παλαιά μητρόπολη διατηρεί σχέσεις εξάρτησης, πολιτικής τε και οικονομικής, με τα νέα αφρικανικά κράτη. Θεμελιώδες δόγμα της γαλλικής παρουσίας στις πρώην αποικίες της Αφρικής είναι η πολιτική ή/και σύστημα της “Françafrique”, που συνίσταται στη διατήρηση ενός περίπλοκου συστήματος επιρροής της Γαλλίας προς τις πρώην γαλλικές αποικίες της Αφρικής, και δη ενός δικτύου εξάρτησης⁷ που θα επιστράτευε κάθε πρόσφορο μέσο όχι απαραίτητα νόμιμο (στρατιωτικές επεμβάσεις, πραξικοπήματα, δολοφονίες, διαφθορά). Βασικά χαρακτηριστικά αυτού του συστήματος τα έντονα προσωποποιημένα δίκτυα που εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε φυσικούς πόρους και αγορές για τα γαλλικά συμφέροντα και η επιλογή ως επικεφαλής των νέων κρατών προσώπων φιλικών προς τα συμφέροντα της Γαλλίας, με συνέπεια τη συνεχή εξουδετέρωση με θεμιτό ή αθέμιτο τρόπο ηγετών με προοδευτικό πρόσημο αντίθετων στο σύστημα επιρροής που εγκαθίδρυσε η “Françafrique”⁸.

⁶ Donal B. Cruise O' Brien, "The Show of State in a Neo-colonial Twilight: Francophone Africa", στο James Manor (ed.) *Rethinking Third World Politics*, Longman Group UK Limited, Burnt Mill, Harlow 1991, σελ. 146, 155· Jean-Marc Châtaignier, "Principes et réalités de la politique africaine de la France", *Revue "Afrique Contemporaine"*, no 220/4 (2006), σελ. 251.

⁷ Jean-François Bayart, "End Game South of the Sahara? France's African Policy", στο Chris Alden & Jean-Pascal Daloz (eds.) *Paris, Pretoria and the African Continent*, Macmillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 1996, σελ. 27· Médard, op. cit., σελ. 30· Taylor 2010, op. cit., σελ. 51· Bruno Charbonneau, *France and the New Imperialism*, Routledge, Abingdon, Oxon 2016, σελ. 55· Mara Stirner, "The Long Road to (In)dependence: Decolonization of Francophone Countries in Sub-Saharan Africa Analyzed through the Lens of Dependency and Neorealist Theory", στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugaczewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019, σελ. 312.

⁸ Ενδεικτικά αναφέρουμε μεταξύ άλλων τις περιπτώσεις του Sylvanus Olympio, πρώτου προέδρου του Τόγκο (1960-1963), του Thomas Sankara, προέδρου της Μπουρκίνα Φάσο (1983-1987), καθώς και του Καμερουνέζου ηγέτη, Félix-Roland Moumié, και του αρχηγού της αντιπολίτευσης στο Τσαντ, Outel Bono, οι οποίοι κήρυσσαν τη διακοπή της ιδιότυπης κηδεμονίας της Γαλλίας στις χώρες τους.

Η πολιτική της “Françafrique” είναι συνώνυμη προς τον «Φοκαρτισμό»⁹ από το όνομα του στενού συνεργάτη του στρατηγού Ντε Γκωλ και υπεύθυνου για τις αφρικανικές υποθέσεις, Ζακ Φοκάρ, γνωστού και ως “Monsieur Afrique”. Για σαράντα περίπου χρόνια ως επικεφαλής της Μονάδας Αφρικανικών Υποθέσεων (*Cellule Africaine*) στο μέγαρο των Ηλυσίων ο Φοκάρ και οι συνεργάτες του¹⁰ θα διευθύνουν πέρα από κάθε κυβερνητικό ή κοινοβουλευτικό έλεγχο τις προσωπικές σχέσεις των Γάλλων προέδρων με τους Αφρικανούς ιθύνοντες, ενώ θα συντονίζουν μια σειρά από αρμόδια υπουργεία (Συνεργασίας, Αμύνης, Εξωτερικών, Οικονομικών) και υπηρεσίες (κατασκοπείας/αντικατασκοπείας). Περαιτέρω, ο Φοκάρ και οι συνεργάτες του με την οργάνωση κάθε είδους μυστικών επιχειρήσεων στην υπο-σαχάρια Αφρική συνεισέφεραν σε μεγάλο βαθμό στο να καταστεί η Γαλλία ο “χωροφύλακας της Αφρικής”, εγκαθιδρύοντας τρόπον τινά μια “Pax Gallica”¹¹.

3.2.1.2 Οικονομική παρουσία

Η οικονομική επιρροή της Γαλλίας είναι η πεμπτουσία της πολιτικής της “Françafrique” και αποτυπώνεται σε τέσσερις κύριους τομείς, την εκμετάλλευση των πρώτων υλών, την Αφρικανική Οικονομική Κοινότητα (με δικό της νόμισμα - Franc CFA), την αναπτυξιακή βοήθεια προς τις πρώην αποικίες και τη δεσπόζουσα θέση των γαλλικών επιχειρήσεων στα κράτη της Δυτικής & Ισημερινής Αφρικής.

Τα νέα κράτη παρέμειναν προ-βιομηχανικά, χωρίς να διαβούν το τεχνολογικό κατώφλι της Βιομηχανικής επανάστασης, πόσο μάλλον της επανάστασης που έφερε η γνώση και η πληροφορία¹². Σε αυτήν την κατάσταση οι φυσικοί πόροι διετίθεντο με ευνοϊκούς πόρους στην παλαιά μητρόπολη που αναλάμβανε να τους εκμεταλλευτεί και να εξασφαλίσει την ενεργειακή/οικονομική της αυτονομία.

⁹ Chafer, op. cit., σελ. 168· Taylor 2010, op. cit., σελ. 55· Daniel Bourmaud, “Clientelism and patrimonialism in international relations: the case of France’s African policy”, στο Daniel Bach & Mamoudou Gazibo (eds.) *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*, Routledge, London 2011, σελ. 212.

¹⁰ Ο René Journiac ήταν συνεργάτης του Jacques Foccart μεταξύ 1967 και 1974, προτού αναλάβει ως επικεφαλής της Αφρικανικής Μονάδας στη γαλλική προεδρία μετά την εκλογή του Valéry Giscard d’Estaing. Μετά τον τυχαίο θάνατο του Journiac το 1980, ο Martin Kirsch ανέλαβε τη θέση του. Σύντομα αντικαταστάθηκε μετά τη νίκη του Φρανσουά Μιτεράν το 1981. Ο υπέργηρος πια Φοκάρ επανήλθε το 1995 επί προεδρίας Σιράκ.

¹¹ Victor-Manuel Vallin, “France as the Gendarme of Africa, 1960-2014”, *Political Science Quarterly*, Vol. 130, No.1 (Spring 2015), σελ. 81.

¹² Assis Malaquias, “Reformulating IR Theory: African Insights and Challenges”, στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa’s Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 13· Médard, op. cit., σελ. 29.

Συγκεκριμένα, οι φυσικοί πόροι των νέων κρατών είναι ζωτικής σημασίας για τη Γαλλία, η οποία είναι εξαρτημένη σε υψηλό βαθμό από την εισαγωγή ενεργειακών πόρων και πρώτων υλών¹³, ειδικά με τη στροφή στην πυρηνική ενέργεια μετά το 1973. Έτσι, βάσει σχετικών διμερών (αμυντικών) συμφωνιών η εκμετάλλευση των αφρικανικών πρώτων υλών γίνεται εφικτή χάρη στον έλεγχο από πλευράς Γαλλίας όλων των φυσικών πόρων των πρώην αποικιών της, συναινούντων των φίλα προσκείμενων Αφρικανών ηγετών, με συνέπεια δικαιώματα γεώτρησης ή παραχωρήσεις ορυχείων να χορηγούνται με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους. Η έρευνα, εκμετάλλευση και εμπορία των αφρικανικών φυσικών πόρων επιφυλασσόταν κατά προτεραιότητα στην παλαιά μητρόπολη, ενώ υπήρχε σχετική πρόνοια να μην αποκτούν πρόσβαση τρίτα κράτη που αποτελούσαν δυνητική απειλή για τη γαλλική εθνική ασφάλεια¹⁴. Έτσι, το γαλλικό κράτος εκμεταλλεύοταν τα πετρελαϊκά κοιτάσματα της Γκαμπόν, το ουράνιο του Νίγηρα, τον καφέ & το κακάο της Ακτής Ελεφαντοστού, την ξυλεία του Καμερούν κτλ, ενώ τα όποια έσοδα για τις αφρικανικές χώρες συχνά κατέληγαν μέσω των δημοσίων έργων υποδομής σε γαλλικές επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν να υλοποιήσουν τα αντίστοιχα συμβόλαια¹⁵. Μάλιστα, η πολιτική της “Françafrique” σε ό,τι αφορά τις πρώτες ύλες και τους φυσικούς πόρους των πρώην αποικιών έχει αποκληθεί «ένα τεράστιο δίκτυο θεσμοθετημένης διαφθοράς»¹⁶.

Το φράγκο CFA και η Αφρικανική Οικονομική Κοινότητα αποτελούν δημιούργημα της αποικιακής περιόδου (1945) που επιβιώνει μέχρι τις μέρες μας. Πρόκειται για οικονομικό και νομισματικό σύστημα που συνδέει με κοινό νόμισμα (φράγκο CFA) δεκαπέντε αφρικανικά κράτη (8 της Δυτικής Αφρικής, 6 της Ισημερινής Αφρικής και τις νήσους Κομόρες). Βάσει αυτού του συστήματος η οικονομική ανεξαρτησία των πρώην αποικιών είναι υπό γαλλικό έλεγχο. Στις πρόνοιες της ζώνης

¹³ O'Brien, op. cit., σελ. 156· Xavier Renou, “A New French Policy for Africa?”, *Journal of Contemporary African Studies*, 20:1, (2002) σελ.7, DOI: 10.1080/02589000120104035· Tomáš Profant, “French Geopolitics in Africa: From Neocolonialism to Identity”, *Perspectives*, Vol. 18, No 1 (2010), σελ. 43· Daniela Krosiak, "France's policy towards Africa: Continuity or change?", στο Ian Taylor & Paul Williams (eds.), *Africa in International Politics*, Routledge, Abingdon, Oxon 2017, σελ. 70.

¹⁴ Charbonneau, op. cit., σελ. 61.

¹⁵ Profant, op. cit., σελ. 43.

¹⁶ Από την Eva Joly, ανακρίτρια του πολύκροτου σκανδάλου “Elf Aquitaine”, που αφορούσε στην οικονομική διάσταση της πολιτικής της “Françafrique”. Βλ. και «Entretien avec Eva Joly: “Le grand malheur de l’Afrique, c’est l’absence de qualité de ses dirigeants. Et c’est à la société civile d’intervenir”», *Regard sur l’Afrique*, <https://regardsurlafrique.com/toutes-categories/entretien-avec-eva-joly-le-grand-malheur-de-lafrrique-cest-labsence-de-qualite-de-ses-dirigeants-et-cest-a-la-societe-civile-dintervenir/> (τ.π. 27/06/2022).

CFA περιλαμβάνεται¹⁷: α) η σταθερή ισοτιμία με το γαλλικό φράγκο, και αργότερα με το ευρώ, β) η (αποκλειστική) μετατρεψιμότητα του φράγκου CFA σε γαλλικό νόμισμα, γ) η κατάθεση του 50% των συναλλαγματικών αποθεμάτων¹⁸ σε λογαριασμό του γαλλικού υπουργείου Οικονομικών σε αντιστάθμισμα της εγγύησης του γαλλικού κράτους για τη μετατρεψιμότητα του φράγκου CFA, δ) η ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων μεταξύ Γαλλίας και ζώνης CFA.

Επιπλέον, υπό γαλλική εποπτεία βρίσκεται και η παραγωγή χρήματος στις χώρες αυτές, οι οικονομικοί και νομισματικοί κανόνες, οι τραπεζικές δραστηριότητες, η χορήγηση πιστώσεων και η οικονομική πολιτική των πρώην αποικιών. Μ' αυτόν τον τρόπο εμπεδώνεται η γαλλική κηδεμονία στις πρώην αποικίες της σ' έναν τομέα που ουσιαστικά ανήκει στο στενό πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας¹⁹.

Ο βασικός στόχος της οικονομικής ζώνης ήταν η δημιουργία μιας μετα-αποικιακής δομής που θα διατηρούσε τη γαλλική επιρροή και θα προστάτευε τα γαλλικά οικονομικά συμφέροντα όσον αφορά στην πρόσβαση σε πρώτες ύλες και την εξασφάλιση αγορών για τα γαλλικά προϊόντα. Πρόκειται για μια πρακτική που περιόριζε τις εμπορικές σχέσεις των αφρικανικών κρατών με τρίτες χώρες προς όφελος της παλαιάς μητρόπολης²⁰. Η οικονομική πτυχή της "Françafrique" αντανάκλα το γεγονός ότι οι Γάλλοι ιθύνοντες δεν εξέλαβαν ποτέ την απο-αποικιοποίηση ως αποχώρηση από τις πρώην αποικίες ούτε αποδέχτηκαν πλήρως την ανεξαρτητοποίησή τους.

Ακόμη, η ζώνη CFA αποτελούσε εργαλείο ελέγχου της νομισματικής πολιτικής των χωρών που συμμετέχουν, καθώς οι τρεις κεντρικές τράπεζες της ζώνης βρίσκονται

¹⁷ Zaki Laïdi, *The Superpowers and Africa: the constraints of a rivalry, 1960-1990*, The University of Chicago Press, Chicago 1990, σελ. 201· Charbonneau, op. cit., σελ. 59· Ian Taylor, "France à fric: the CFA zone in Africa and neocolonialism", *Third World Quarterly* (2019) σελ. 4, 6-7, DOI: 10.1080/01436597.2019.1585183, (<https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1585183> τ.π.: 26/06/2022).

¹⁸ Τα συναλλαγματικά αποθέματα των πρώην αποικιών λάμβαναν επιτόκια κατώτερα της αγοράς (μόλις 0,75% σε αντίθεση με το 0,92% - 2,38%). Το κεφάλαιο κατέληγε να επιδοτεί το γαλλικό προϋπολογισμό και το δημόσιο χρέος, ενώ οι τόκοι αποτελούσαν μέρος της γαλλικής αναπτυξιακής βοήθειας που χορηγείτο στις πρώην αποικίες. Επιπλέον, το υπόλοιπο μέρος της βοήθειας εδίδετο προς τις πρώην αποικίες υπό τη μορφή δανείων, που εξοφλούνται με τόκο. Βλ. και Taylor 2019, op. cit., σελ. 7.

¹⁹ O'Brien, op. cit., σελ. 152-53· Bourmaud 2011, op. cit., σελ. 210· Krosiak, op. cit., σελ. 71.

²⁰ David N. Gibbs, "Political Parties and International Relations: The United States and the Decolonization of Sub-Saharan Africa", *The International History Review*, 17:2, (1995), σελ. 319, DOI: 10.1080/07075332.1995.9640710.

υπό την εποπτεία της Τράπεζας της Γαλλίας²¹. Το νομισματικό αυτό σύστημα επέτρεπε ιδανική πρόσβαση στην πληροφόρηση για τις συναλλαγές και συνακόλουθα στις άμεσες ξένες επενδύσεις που πραγματοποιούνται, ενώ έδινε τη δυνατότητα στη Γαλλία να παράγει χρήμα στην επικράτειά της. Με τον τρόπο αυτό η ζώνη CFA και κατ' επέκταση η "Françafrique" λειτουργούσε ως μέσο πολιτικού ελέγχου & οικονομικής εκμετάλλευσης και άριστης πληροφόρησης. Με το νομισματικό αυτό σύστημα η Γαλλία κέρδιζε περίπου 500 δις δολάρια κάθε χρόνο χάρη στα αφρικανικά κεφάλαια (δηλαδή τα συναλλαγματικά αποθέματα που μεταφέρονται από τις αφρικανικές κεντρικές τράπεζες στην Τράπεζα της Γαλλίας) που ήταν κατατεθειμένα σε γαλλικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα²². Μέσω της συμφέρουσας αυτής χρηματοροής η Γαλλία χρηματοδοτούσε και την αναπτυξιακή βοήθεια προς τις αφρικανικές χώρες την οποία επίσης έπρεπε να εξοφλήσουν οι πρώην αποικίες – κ με τόκο – χρεώνοντάς τις έτι περαιτέρω.

Επιπλέον, το φράγκο CFA, όντας υπερτιμημένο, υπονόμει την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων των πρώην αποικιών μέσα και έξω από τη ζώνη CFA, ενώ αντίθετα ευνοούσε τα εισαγόμενα γαλλικά προϊόντα, μια κατάσταση που ανάγεται στην αποικιακή περίοδο²³. Έτσι, η μετατρεψιμότητα του φράγκου CFA μόνο σε γαλλικό νόμισμα και η σταθερή ισοτιμία της ζώνης CFA συνέβαλε καταλυτικά στο να αποτελεί η Γαλλία την αποκλειστική αγορά για τα προϊόντα των πρώην αποικιών (κακάο, καφές, βαμβάκι, καουτσούκ κ.α.). Για τις πρώην γαλλικές αποικίες η συμμετοχή στη ζώνη CFA εξασφάλιζε ένα μίνιμουμ οικονομικής ασφαλείας σε σχέση με την πλήρη οικονομική ανεξαρτησία και ένα ασταθές/αναξιόπιστο εθνικό νόμισμα όπως συνέβη με τη Γουινέα του Σέκου Τουρέ που κατέφυγε σε συμφωνίες ανταλλαγής πρώτων υλών (πχ βωξίτης) για να αποπληρώσει τις υποχρεώσεις της.

Οι γαλλικές επιχειρήσεις επωφελήθηκαν σημαντικά από την προνομιακή πρόσβασή τους στη ζώνη CFA, ενώ για τη Γαλλία το βασικό πλεονέκτημα ήταν

²¹ Οι εκπρόσωποι του γαλλικού κράτους στο διοικητικό συμβούλιο των τριών τραπεζών, παρότι μειοψηφούντες, μπορούσαν να μπλοκάρουν κάθε απόφαση θέτοντας βέτο.

²² Χαρακτηριστική είναι η ομολογία του προέδρου Σιράκ στο θέμα αυτό, καθώς παραδέχεται την οικονομική εκμετάλλευση των πρώην αποικιών από τη Γαλλία, μάλιστα σε βάθος αιώνων. Βλ. και Martin Matteso, «Jacques Chirac : "Nous avons saigné l'Afrique pendant quatre siècles et demi"», https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/politique-africaine/jacques-chirac-nous-avons-saigne-lafrique-pendant-quatre-siecles-et-demi_3633009.html (τ.π. 28/07/2022).

²³ Όταν οι γαλλικές αποικίες ήταν υποχρεωμένες να εισάγουν γαλλικά προϊόντα ακριβά και να εξάγουν τα προϊόντα τους φτηνά στη μητρόπολη. Βλ και Abdurrahim Siradağ, "Understanding French Foreign and Security Policy towards Africa: Pragmatism or Altruism", *Afro Eurasian Studies Journal*, Vol 3. Issue 1, (Spring 2014), σελ. 104.

εξεχόντως πολιτικό, καθώς με 14 χώρες-(οικονομικούς) δορυφόρους διεκδικούσε στάτους παγκόσμιας δύναμης. Τα αμοιβαία κέρδη για τις ελίτ σε Γαλλία & πρώην αποικίες συντελούσαν στη μακροημέρευση της ζώνης, παρότι η ανισοβαρής ισοτιμία δε στέκει σε στιβαρή οικονομική επιχειρηματολογία, καθώς επηρέαζε αρνητικά τις οικονομίες των αφρικανικών κρατών²⁴. Αυτό συνέβαινε, γιατί η ζώνη CFA αποτελούσε πρωτίστως πολιτικό εργαλείο που συνδεόταν με το σύστημα της “Françafrique”. Επιπλέον, η ζώνη CFA απορροφούσε κεφάλαια και οικονομικό πλεόνασμα από τις πρώην αποικίες στην Αφρική. Στην παραμονή και διατήρηση της οικονομικής ζώνης σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και οι Αφρικανοί ιθύνοντες παρά την εξόφθαλμη υπανάπτυξη των κρατών τους διαχρονικά, καθώς η επίμονη συμμετοχή σε αυτήν εξασφάλιζε την επιβίωση των καθεστώτων τους και την κάλυψη από πλευράς μητρόπολης σε δύσκολες περιστάσεις²⁵.

Η γαλλική αναπτυξιακή βοήθεια προς τις πρώην αφρικανικές αποικίες αποτελούσε ένα μείζονα μηχανισμό ελέγχου και πίεσης μέσω της μεταφοράς οικονομικών και τεχνικών μέσων με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη των κρατών, η οποία όμως ποτέ δεν ερχόταν. Σ' αυτό συνέβαλε το γεγονός ότι τα σχετικά κονδύλια δεν εκταμιεύονταν μόνο για αναπτυξιακά προγράμματα αλλά και για να χρηματοδοτήσουν κερδοσκοπικά εγχειρήματα και το πελατειακό σύστημα της “Françafrique”. Η γαλλική αναπτυξιακή βοήθεια θυμίζει, τηρουμένων των αναλογιών, την οικονομική συνδρομή μιας κεντρικής κυβέρνησης προς τις συνιστώσες μονάδες στο ομοσπονδιακό σύστημα και τον έλεγχο/εξάρτηση που συνεπάγεται αυτή, ειδικά όταν η βοήθεια χορηγείται υπό όρους. Η υφ' όρων οικονομική συνδρομή προς τις πρώην αποικίες έφτανε το 90% της συνολικής και αποτελεί ισχυρό μέσο να υποχρεωθούν οι αφρικανικές κυβερνήσεις να τη δαπανήσουν σε γαλλικής προέλευσης εξοπλισμό και αγαθά, καθώς και σε συμβόλαια με γαλλικές εταιρείες, με συνέπεια να συνιστούν έμμεση επιχορήγηση των γαλλικών επιχειρήσεων.

Ακόμη, η μετατρεψιμότητα του φράγκου CFA σε γαλλικό νόμισμα διευκόλυνε τη διαφθορά και την παράνομη διασπάθιση της αναπτυξιακής βοήθειας από Γάλλους & Αφρικανούς μεσάζοντες με τη φυγάδευση σημαντικού μέρους της εκτός ζώνης CFA. Η διαφθορά είχε ως επίκεντρο της την κακοδιαχείριση/υπεξαίρεση της αναπτυξιακής βοήθειας στο πλαίσιο της “Françafrique” και τη συντήρηση ενός πελατειακού

²⁴ Laïdi, op. cit., σελ. 201-202· Taylor 2019, op. cit., σελ. 10.

²⁵ Taylor 2019, op. cit., σελ. 15.

συστήματος, με συνέπεια ένα ελάχιστο ποσοστό να καταλήγει τελικά στην αντιμετώπιση της φτώχειας²⁶. Μόλις το 4% της βοήθειας έχει υπολογιστεί ότι διετίθετο για την καταπολέμηση του υποσιτισμού και τη βελτίωση του συστήματος υγείας και εκπαίδευσης. Συνήθως διασπαθίζονταν από τους ιθύνοντες των πρώην αποικιών σε αργαστή συνεργασία με το γαλλικό κράτος καταλήγοντας στη μισθοδοσία της αφρικανικής δημόσιας διοίκησης, σε χρεοκοπημένες δημόσιες επιχειρήσεις και σε πλείστες άλλες περιττές δαπάνες. Μάλιστα, στη Γαλλία χρησίμευε και για τη χρηματοδότηση των κομμάτων τόσο της γαλλικής δεξιάς όσο και της αριστεράς (πλην ΚΚΓ), οπότε η “Françafrique” γινόταν “France à fric”²⁷.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση κατά την οποία οι χώρες που δέχονται την αναπτυξιακή βοήθεια διέθεταν σημαντικούς φυσικούς πόρους (Γκαμπόν, Καμερούν, Ακτή Ελεφαντοστού), η αναπτυξιακή βοήθεια χρησίμευε για να «λαδώσει» τους μηχανισμούς διανομής των κερδών από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων μεταξύ των φατριών που δραστηριοποιούνταν στο σύστημα της “Françafrique”. Εκτιμάται ότι κατά μέσο όρο ένα 25% της αναπτυξιακής βοήθειας διοχετευόταν σε δωροδοκίες και υπερτιμολογήσεις, προμήθειες του δημόσιου τομέα και εγκληματικές πρακτικές (δολοφονίες, εκβιασμοί) για τον πλουτισμό των Αφρικανών ηγετών, των πολιτικών κομμάτων και των μεσαζόντων ένθεν κακείθεν.

Αναφορικά με την κυρίαρχη θέση των γαλλικών επιχειρήσεων στα κράτη της Δυτικής & Ισημερινής Αφρικής, παρατηρεί κανείς ότι οι γαλλικές επιχειρήσεις (δημόσιες & ιδιωτικές) είχαν τον έλεγχο των αγορών των πρώην αποικιών χάρη στο σύστημα της “Françafrique”²⁸. Εταιρείες όπως η Total (πετρελαιοειδή), Bolloré (υποδομές μεταφορών & λιμανιών), Bouygues (ηλεκτρισμός & φυσικό αέριο) κ.α. διέθεταν σχεδόν αποκλειστική πρόσβαση στους φυσικούς πόρους των πρώην αποικιών και ταυτόχρονα τα αφρικανικά κράτη αποτελούσαν κύριες αγορές για τα προϊόντα τους επιτυγχάνοντας ασυνήθιστα κέρδη χάρη σε εμπορικές συμφωνίες και φορολόγηση με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους. Παράλληλα, η παρουσία τους στην Αφρική εξυπηρετούσε

²⁶ François-Xavier Verschave, *La Françafrique : le plus long scandale de la République*, Stock, Paris 1998, σελ. 98· Renou, op. cit., σελ.10· Médard, op. cit., σελ. 35.

²⁷ Bayart, op. cit., σελ. 26· Verschave, op. cit., σελ. 60· Christopher Clapham, *Africa and the international system: The politics of state survival*, Cambridge University Press, Cambridge UK 2000, σελ. 94· Renou, op. cit., σελ.9· Boubacar Boris Diop, Odile Tobner et François – Xavier Verschave, *Nérophobie*, Les Arènes, Paris 2005, σελ. 107.

²⁸ Renou, op. cit., σελ.8· Krosiak, op. cit., σελ. 70.

τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Γαλλίας και συνέδραμε στην εδραίωση της ισχυρής της θέσης στην ήπειρο.

3.2.1.3 Άμυνα & ασφάλεια

Από την αρχή της εφαρμογής της η πολιτική της “Françafrique” είχε στρατιωτικό πρόσημο. Σε αντίθεση με τις άλλες αποικιακές δυνάμεις, ο γαλλικός στρατός δεν αποχώρησε από τις πρώην αποικίες μετά την ανεξαρτητοποίησή τους. Η γαλλική στρατιωτική παρουσία αποτυπωνόταν σε δύο επίπεδα, στα (υπερπόντια) γαλλικά στρατεύματα που στάθμευαν σε βάσεις στην Αφρική, και στις δυνάμεις ταχείας επέμβασης που (από τη νότια Γαλλία) έσπευδαν προς ενίσχυση των γαλλικών στρατευμάτων σε περιόδους κρίσης²⁹. Βάσει διμερών αμυντικών συμφωνιών η Γαλλία διατήρησε δυνάμεις σε μόνιμες στρατιωτικές βάσεις (Σενεγάλη, Τζιμπουτί, Γκαμπόν κ.α.)³⁰, οι οποίες θα επενέβαιναν σε περίπτωση που τα κράτη αυτά δέχονταν εξωτερική επίθεση. Οι συμφωνίες αυτές νομιμοποιούσαν τη γαλλική παρουσία και προέβλεπαν την επέμβαση των γαλλικών δυνάμεων "σε γη, θάλασσα και αέρα"³¹ για την καταστολή εσωτερικών ή διασυνοριακών ταραχών, με σκοπό την πολιτική σταθερότητα & τη διατήρηση του εδαφικού στάτους κβο, ήτοι την προστασία φιλικών για τη Γαλλία κυβερνήσεων και κατ' επέκταση των γαλλικών οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων³².

Η γαλλική στρατιωτική παρουσία βασιζόταν στο δόγμα “coup d’ arrêt” για την αποτροπή κάθε πιθανού επιτιθέμενου, δηλ. την έγκαιρη και αποφασιστική χρήση ισχύος από – όχι απαραίτητα – μεγάλες δυνάμεις που θα λάμβαναν όμως άμεσα ικανή ενίσχυση³³. Επιπλέον, διμερείς συμφωνίες αμυντικής τεχνικής συνδρομής (assistance militaire technique) περιλάμβαναν την παροχή στρατιωτικού υλικού, την εκπαίδευση Αφρικανών αξιωματικών, τεχνική & λογιστική υποστήριξη. Σε αντιστάθμισμα των όρων αυτών οι πρώην αποικίες ήταν υποχρεωμένες να προμηθεύουν κατά προτεραιότητα το γαλλικό κράτος με στρατηγικούς φυσικούς πόρους (πετρέλαιο, μεταλλεύματα κτλ). Έτσι, η γαλλική στρατιωτική παρουσία αποσκοπούσε στην

²⁹ Clapham 2000, op. cit., σελ. 95· Christopher Coker, *NATO, the Warsaw Pact and Africa*, (RUSI defence studies series 1), Macmillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 1985, σελ. 36.

³⁰ Coker, op. cit., σελ. 30· Médard, op. cit., σελ. 33· Taylor 2010, op. cit., σελ. 53-54· Vallin, op. cit., σελ. 80-81· Charbonneau, op. cit., σελ. 60-61.

³¹ https://www.senat.fr/leg/1960-1961/i1960_1961_0226.pdf (τ.π. 13/06/2022)

³² Τουλάχιστον 31 γαλλικές στρατιωτικές επεμβάσεις έλαβαν χώρα από το 1963 ως το 2014 στις πρώην αποικίες της Αφρικής. Βλ. και Médard, op. cit., σελ. 33· Siradağ, op. cit., σελ. 106-107.

³³ Coker, op. cit. σελ. 39.

εξασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης του γαλλικού εμπορίου & βιομηχανίας σε πηγές απαραίτητες για τη λειτουργία τους³⁴. Η μακρά χορεία των γαλλικών στρατιωτικών επεμβάσεων από την εποχή του στρατηγού Ντε Γκωλ αποτελεί αψευδή μάρτυρα αυτής της πτυχής της “Françafrique”.

3.2.1.4 Πολιτιστικό & εκπαιδευτικό επίπεδο

Η πολιτιστική επιρροή της Γαλλίας προς τις πρώην αποικίες της, στο πλαίσιο της “Françafrique”, υλοποιείται με όρους «ήπιας ισχύος» μέσω της κοινής γλώσσας και του θεσμού της Γαλλοφωνίας (Francophonie). Η πολιτιστική επιρροή της Γαλλίας στην υπο-σαχάρια Αφρική ως σύμβολο ισχύος είναι εξίσου σημαντική με την κατοχή πυρηνικών όπλων και την ιδιότητα μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ³⁵. Υπό την αιγίδα του αντίστοιχου οργανισμού (Organisation Internationale de la Francophonie) η Γαλλοφωνία αποσκοπεί στην καθιέρωση «προνομιακών σχέσεων μεταξύ των λαών, των κρατών και των ανθρώπων που ομιλούν τη γαλλική γλώσσα»³⁶. Στην πραγματικότητα αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα που επιτρέπει στη Γαλλία να προωθήσει τη γαλλική κουλτούρα και γλώσσα στις πρώην αποικίες της συμβάλλοντας σε μια διαδικασία μετάλλαξης της ταυτότητάς τους με την εγκατάλειψη των ιθαγενών γλωσσών – θα μπορούσε να πει κανείς μια επικαιροποιημένη εκδοχή της πολιτικής αφομοίωσης (assimilation) την περίοδο της αποικιοκρατίας³⁷. Περαιτέρω, η Γαλλοφωνία χρησίμευσε γεωπολιτικά ως φορέας ανάσχεσης της αγγλοσαξονικής κουλτούρας.

Ακόμη, η πολιτιστική πτυχή της “Françafrique” αποτυπώνεται στην ύπαρξη ενός μείζονος δικτύου γαλλικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και πολιτιστικών κέντρων στις πρώην αποικίες, καθώς και γαλλόφωνων ΜΜΕ με ειδική αναφορά στη γαλλόφωνη Αφρική (TV5 Monde, France 24, Radio France Internationale κ.α.). Περαιτέρω, μια παρεμπόδιουσα πτυχή της γαλλικής πολιτιστικής επιρροής είναι η παρουσία της ευάριθμης αφρικανικής διασποράς στη Γαλλία και της σημαντικής γαλλικής κοινότητας στη γαλλόφωνη Αφρική. Η τελευταία συνεισφέρει στην υλοποίηση

³⁴ Raymond Barre, "La politique de défense de la France", *Revue Défense Nationale*, n° 404 Novembre 1980, σελ. 16, <https://www.defnat.com/e-RDN/vue-article.php?carticle=2144> (τ.π. 27/07/2022).

Profant, op. cit., σελ. 46· Charbonneau, op. cit., σελ. 61.

³⁵ John Chipman, *France as an African Power*, B. Blackwell, Cambridge, Mass. 1989, σελ. 349· O'Brien, op. cit., σελ. 157.

³⁶ Danielle Domergue Cloarec, *La France et l'Afrique après les indépendances*, SEDES, Paris 1995, σελ.63.

³⁷ Manning, op. cit., σελ. 223· Stirner, op. cit., σελ. 319.

εκπαιδευτικών & τεχνικών προγραμμάτων μέσω των “coopérants” – δασκάλων, γιατρών, μηχανικών, συμβούλων & εμπειρογνομόνων που λαμβάνουν θέση στη δημόσια διοίκηση, στον οικονομικό τομέα, τα πανεπιστήμια και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση³⁸.

³⁸ Bourmaud 2011, op. cit., σελ. 210· Chafer, op. cit., σελ. 166.

3.2.2 ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ “FRANÇAFRIQUE”

3.2.2.1 Οι Γάλλοι ιθύνοντες

Το σύστημα της “Françafrique” χαρακτηρίζεται από τη στενή συνεργασία γαλλικών και αφρικανικών ελίτ, με αποστολή τη διατήρηση των γαλλο-αφρικανικών σχέσεων εν γένει και των στενών διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ τους. Οι πρωταγωνιστές εντοπίζονται στην κορυφή της κρατικής δομής, ήτοι οι εκάστοτε Γάλλοι πρόεδροι, καθώς και οι ομόλογοί τους Αφρικανοί ηγέτες.

Ντε Γκωλ & διάδοχοι

Η “Françafrique”, τέκνο της Ε΄ Γαλλικής Δημοκρατίας, συνδέεται στενά με τον εμπνευστή & ιδρυτή της, το στρατηγό Ντε Γκωλ. Η εμβρυακή της μορφή, όπως είδαμε, ήταν η «Γαλλο-αφρικανική Κοινότητα» του 1958 με τον Ντε Γκωλ ντε φάκτο πρόεδρό της. Μετά την παροχή της ανεξαρτησίας στις πρώην αποικίες το 1960 η στενή συνεργασία με τα νέα κράτη αποτέλεσε αποκλειστικό τομέα ευθύνης (*domaine réservé*) του Γάλλου προέδρου, μια παράδοση που τήρησαν όλοι οι διάδοχοι του Ντε Γκωλ³⁹. Τη διοίκηση της δομής που θα επιφορτιζόταν με την οργάνωση των γαλλο-αφρικανικών σχέσεων ανέθεσε ο Ντε Γκωλ στον Ζακ Φοκάρ⁴⁰. Έχοντας εξαιρετικά καλή γνώση των Αφρικανών ηγετών, ο Φοκάρ αντελήφθη τη σημασία των προσωπικών επαφών και την επίδρασή τους στην πολιτική της “Françafrique”. Γι' αυτό και ως υπεύθυνος της Μονάδας Αφρικανικών Υποθέσεων (*Cellule Africaine*) των Ηλυσίων διαχειριζόταν τις διαπροσωπικές σχέσεις των Γάλλων προέδρων με τους Αφρικανούς ιθύνοντες πέρα από κάθε κυβερνητικό ή κοινοβουλευτικό έλεγχο⁴¹. Παράλληλα, αποτελούσε τον ιθύνοντα νου ενός συστήματος ελέγχου των πρώην αποικιών με κάθε πρόσφορο μέσο, θεμιτό και αθέμιτο.

³⁹ Daniel Bourmaud, "French political culture and African policy: From consensus to dissensus", στο Diane Philander (ed.) *Franco-South African dialogue: Sustainable security in Africa*, Monograph 50, Institute for Security Studies 2000, σελ. 20. <https://www.africaportal.org/publications/franco-south-african-dialogue-sustainable-security-in-africa/> (τ.π. 27/07/2022) · Clapham 2000, op. cit., σελ. 89, 97· Médard, op. cit., σελ. 30· Krosiak, op. cit., σελ. 61.

⁴⁰ Ο Φοκάρ αποπλιστικά εξομολογείται το παρασκήνιο της επιλογής του από το στρατηγό Ντε Γκωλ στα απομνημονεύματά του. Βλ και Jacques Foccart et Philippe Gaillard, *Foccart parle: entretiens avec Philippe Gaillard*, Fayard, Paris 1995, σελ. 215-216.

⁴¹ Ο'Brien, op. cit., σελ. 150-51· Clapham 2000, op. cit., σελ. 89· Châtaignier, op. cit., σελ. 247· Taylor 2010, op. cit., σελ. 55· Charbonneau, op. cit., σελ. 57· Krosiak, op. cit., σελ. 62.

Με τον Πομπιντού στη γαλλική προεδρία από το 1969 ο Φοκάρ συνέχισε το έργο του στο σύστημα της “Françafrique” ως «σύμβουλος του προέδρου για την Αφρική». Μάλιστα, την περίοδο αυτή επηρέαζε καταλυτικά και την επιλογή του γαλλικού προσωπικού που θα απασχοληθεί στις πρώην αποικίες όπως πρέσβεις, στελέχη των μυστικών υπηρεσιών, διευθυντές εταιρειών που εμπλέκονταν στη γαλλο-αφρικανική συνεργασία κ.α. Μ’ αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε μια διοικητική δομή με διττή υπόσταση, η επίσημη που αναφερόταν στη χρηστή διακυβέρνηση των πρώην αποικιών και η ανεπίσημη που σχετιζόταν με τη μυστική διπλωματία στην Αφρική. Αποτέλεσμα της τελευταίας οι δολοφονίες Αφρικανών ιθυνόντων, ιδίως της αντιπολίτευσης, που διαφωνούσαν με τη λογική της “Françafrique”, καθώς και η υποστήριξη στην απόσχιση της Μπιάφρας κατά τον αιματηρό εμφύλιο στη Νιγηρία.

Η εκλογή του Ζισκάρ Ντ’ Εσταίν στην προεδρία της γαλλικής δημοκρατίας το 1974 ήρθε να δώσει, κατά δήλωσή του, μια νέα ώθηση στη συνεργασία της Γαλλίας με τα κράτη της Αφρικής⁴². Γι’ αυτό, διέλυσε τη Μονάδα Αφρικανικών Υποθέσεων και απέλυσε τον Φοκάρ, με σκοπό ν’ αναλάβει ο ίδιος προσωπικά τη διαχείριση της “Françafrique”. Δυστυχώς, η συνέχεια δεν ήταν καθόλου διαφορετική σε σχέση με το παρελθόν, καθώς ο Ζισκάρ Ντ’ Εσταίν δεν παρεξέκλινε ούτε μοίρα από την πρακτική των προκατόχων του. Με φόντο τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του '70 και την εντεινόμενη ανησυχία για τους διαθέσιμους ορυκτούς πόρους, ο Ζισκάρ Ντ’ Εσταίν αξιολογούσε την Αφρική⁴³ ως το φυσικό σύνορο ασφάλειας της Δυτικής Ευρώπης και αφιέρωσε σημαντικούς πόρους για την προστασία του. Έτσι, στην προεδρία Ζισκάρ πιστώνεται η εντατικοποίηση της επέμβασης στις πρώην αποικίες με νέα έμφαση στη χρήση των υπερπόντιων δυνάμεων, της υποστήριξης σε δικτάτορες και της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων των χωρών αυτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το σκάνδαλο με τα διαμάντια-δώρο του «αυτοκράτορα» της Κεντροαφρικανικής Δημοκρατίας Μποκάσα προς τον Ζισκάρ καθώς και η επακόλουθη επιχείρηση «Μπαρακούντα» για την απομάκρυνση του Μποκάσα από την εξουσία, οι επεμβάσεις στο Τσαντ και το Ζαΐρ κ.α.

⁴² Antoine Glaser & Stephen Smith, *Comment la France a perdu l'Afrique*, Calmann-Lévy, Paris 2005, σελ. 95.

⁴³ Clapham 2000, op. cit., σελ. 155.

Μιττεράν ο «Αφρικανός»

Με την άνοδο των Σοσιαλιστών στην εξουσία το 1981 υπό τον Μιττεράν τα πράγματα έδειχναν ότι θα είναι διαφορετικά για το σύστημα της “Françafrique”. Η περίπτωση του Jean-Pierre Cot, υπουργού (Γαλλο-αφρικανικής) Συνεργασίας, που επεδίωξε μια κανονικοποίηση στις σχέσεις της Γαλλίας με τις πρώην αποικίες της, αποτέλεσε μια βραχύβια παρένθεση. Η υπαγωγή του υπουργείου Συνεργασίας στο Quai d'Orsay και η μείζων αλλαγή πολιτικής απέβη θνησιγενής μετά τις συντονισμένες αντιδράσεις των Αφρικανών ιθυνόντων και υψηλά ιστάμενων στελεχών της γαλλικής κυβέρνησης. Ο Μιττεράν «ο Αφρικανός» σύντομα απομακρύνθηκε από τις γενναιόδωρες και ουτοπικές προθέσεις των Σοσιαλιστών και εφάρμοσε μια συνεπή πολιτική συνέχειας της “Françafrique”⁴⁴. Επί Μιττεράν συνεχίστηκε η επέκταση της γαλλικής επιρροής – που είχε εκκινήσει επί Ζισκάρ – και στην υπόλοιπη Αφρική (λουζόφωνες χώρες και Ζαΐρ). Η δυνατότητα γαλλικής (στρατιωτικής) παρέμβασης στην Αφρική διατηρήθηκε ακέραια – το ίδιο και οι δυνάμεις ταχείας επέμβασης/υποστήριξης, αφότου ανέλαβαν οι Γάλλοι σοσιαλιστές. Για το Γάλλο πρόεδρο, η Γαλλία αναπόφευκτα εμπλεκόταν στις συγκρούσεις και τους ανταγωνισμούς στην αφρικανική ήπειρο. Επιπλέον, οι προνομιακές σχέσεις της Γαλλίας με τις πρώην αποικίες και η κατάσταση διαρκούς αδυναμίας της Αφρικής αποτελούσαν το θεμέλιο για το ρόλο της Γαλλίας στην ασφάλεια της Δύσης⁴⁵.

Την περίοδο αυτή, οι γαλλο-αφρικανικές σχέσεις γίνονται εξεχόντως διαπροσωπικές, γεγονός που αντανακλάται με την επιλογή του υιού Μιττεράν, Ζαν Κριστόφ, στη θέση του υπευθύνου για τις αφρικανικές υποθέσεις. Ο τελευταίος, γνωστός με το προσωνύμιο “Paramadit”⁴⁶ («Ο μπαμπάς μου είπε»), θα αναλάβει να αναπτύξει σχέσεις οικειότητας με τους Αφρικανούς ιθύνοντες σε σημείο που να γίνεται λόγος για «οικογένεια της “Françafrique”».

⁴⁴ Άλλωστε, στον Μιττεράν, υπουργό Υπερπόντιων κτήσεων στις κυβερνήσεις της Δ' Γαλλικής Δημοκρατίας, αποδίδεται η πατρότητα της πολιτικής της “Françafrique”. Στο πλαίσιο αυτό, είχε υποστηρίξει την άποψη να αποτελέσουν οι γαλλικές αποικίες ενιαία οντότητα με τη γαλλική μητρόπολη. Βλ. και Daniel Bourmaud, “France in Africa: African politics and French foreign policy”, *Issue: A Journal of Opinion*, Vol. 23, No 2 (1995), σελ. 59, 61· Chris Alden, “From Policy Autonomy to Policy Integration: The Evolution of France's Role in Africa”, στο Chris Alden & Jean-Pascal Daloz (eds.), *Paris, Pretoria and the African Continent*, Macmillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 1996, σελ. 20· Bayart, op. cit., σελ. 27· Bourmaud 2000, op. cit., σελ. 20· Clapham 2000, op. cit., σελ. 89· Bourmaud 2011, op. cit., σελ. 210· Profant, op. cit., σελ. 50· Krosiak, op. cit., σελ. 63, 65.

⁴⁵ Coker, op. cit., σελ. 130.

⁴⁶ Clapham 2000, op. cit., σελ. 89.

Σημείο τομής της περιόδου Μιττεράν, τουλάχιστον κατά τα επιφαινόμενα, ο λόγος του στην La Baule-Escoublac, στο πλαίσιο της 16^{ης} Γαλλο-αφρικανικής Συνόδου Κορυφής (20/6/1990), της επονομαζόμενης "Paristroika"⁴⁷. Σε μια περιρρέουσα ατμόσφαιρα κατάρρευσης του κομμουνισμού και κατίσχυσης των φιλελεύθερων δημοκρατιών – είχε προηγηθεί η πτώση του Τείχους του Βερολίνου – στη γαλλόφωνη Αφρική προβάλλει με την επίνευση των ΗΠΑ ισχυρό το αίτημα για περισσότερη δημοκρατία & σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Γαλλία αντιδρά άμεσα και προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες⁴⁸, καθώς ο Μιττεράν αναγγέλλει ότι η Γαλλία θα συνδέσει την οικονομική ανάπτυξη της Αφρικής με τον εκδημοκρατισμό της διακυβέρνησής της⁴⁹. Οι αφρικανικές χώρες θα έπρεπε να βαδίσουν το δρόμο της δημοκρατίας, πράγμα που περιλαμβάνει ελεύθερες και διαφανείς εκλογές, πολυκομματικό σύστημα, ελευθερία του τύπου και ανεξάρτητο δικαστικό σύστημα.

Παρά τα διακηρυχθέντα στην La Baule, η διαδικασία εκδημοκρατισμού των πρώην αποικιών αποτελούσε απειλή για τα γαλλικά πολιτικά, οικονομικά και στρατηγικά συμφέροντα⁵⁰. Γι' αυτό, η κύρια μέριμνα θα αναλωθεί στη διατήρηση του στάτους κβο⁵¹ με την οικονομική ενίσχυση των φίλα προσκείμενων – διεφθαρμένων & αυταρχικών- ηγετών, ειδικά σε προεκλογικές περιόδους, ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες επανεκλογής τους με τη χειραγώγηση του εκλογικού σώματος. Αντίθετα, χώρες που ανέλαβαν να υλοποιήσουν πραγματικά το δημοκρατικό πείραμα (Μαλί, Μπενίν, Νίγηρας) τιμωρούνται με τη μείωση της αναπτυξιακής βοήθειας από τη Γαλλία. Στο ίδιο πλαίσιο, οι γαλλικές στρατιωτικές επεμβάσεις στις πρώην αποικίες της Αφρικής κατά τη δεκαετία του '90 ελάχιστα υπηρέτησαν τη διαδικασία εκδημοκρατισμού, αλλά αντίθετα υποστήριξαν διεφθαρμένα ή εγκληματικά καθεστώτα (Ρουάντα, Νίγηρας, Ζαΐρ) ευνοϊκά προς τα γαλλικά συμφέροντα που απειλούνταν από τη διείδυση των ΗΠΑ στην περιοχή. Ο πρωθυπουργός της Γαλλίας Pierre Beregonoy τονίζει εμφατικά στο περιθώριο της Γαλλο-αφρικανικής συνόδου

⁴⁷ Alden, op. cit., σελ. 23· Krosiak, op. cit., σελ. 68,72.

⁴⁸ Συμφώνως προς το "γεωπολιτικό" δόγμα των Γάλλων Σοσιαλιστών, που συμπίπτει με την κλασική ρεαλιστική θεώρηση: η επιτυχία κρίνεται από την άμεση ανταπόκριση μιας χώρας στις αλλαγές στο διεθνές σύστημα παρά από την ικανότητά της να διατηρήσει την ευνοϊκή της θέση με τη χρήση ισχύος. Βλ. και Coker, op. cit., σελ. 131· Ανδρέας Γκόφας & Νικόλαος Τζιφάκης, *Θεωρητικές προβολές στη διεθνή πολιτική: Η Σινο-Αμερικανική Πρόκληση*, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2017, σελ. 57.

⁴⁹ François Mitterrand (1990). *Le discours de la Baule, le 20 juin 1990*, <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB461/docs/DOCUMENT%203%20-%20French.pdf> (τ.π.29/05/2022).

⁵⁰ Siradağ, op. cit., σελ.112· Vallin, op. cit., σελ. 85.

⁵¹ Manning, op. cit., σελ. 196-97· Médard, op. cit., σελ. 37-38· Krosiak, op. cit., σελ. 68.

κορυφής του 1992 ότι ανάμεσα στην προώθηση της δημοκρατίας, τη διασφάλιση της ανάπτυξης και τη διατήρηση της ασφάλειας στην περιοχή, η τελευταία έχει σαφή προτεραιότητα⁵².

Στα μελανά σημεία της περιόδου Μιττεράν η γενοκτονία στη Ρουάντα, την οποία δεν κατόρθωσε να αποτρέψει ο Γάλλος πρόεδρος, υποστηρίζοντας μυωπικά τους εμπνευστές της, Habyarimana πατέρα & υιό, με τους οποίους συνδεόταν με προσωπική φιλία⁵³. Η Γαλλία υποτίμησε την κατάσταση και τη διάσταση της εθνοτικής εχθρότητας/σύγκρουσης Τούτσι και Χούτου, που είχε καλλιεργηθεί κατά τη βελγική αποικιακή περίοδο. Παρά το γεγονός ότι το καθεστώς Habyarimana παραβίαζε κατά κόρον τα ανθρώπινα δικαιώματα και προετοίμαζε γενοκτονία, η Γαλλία συνέχισε να εκπαιδεύει αξιωματικούς και να παρέχει οπλισμό στο καθεστώς, με σκοπό να καταβάλει τους αντάρτες του Πατριωτικού Μετώπου της Ρουάντα (RPF), που θεωρούνταν φιλο-αμερικανοί⁵⁴. Η αποστολή Γάλλων αλεξιπτωτιστών (Επιχείρηση Turquoise) δεν εισέφερε σε τίποτα, αλλά αντίθετα περίπου υποστήριξε την επιχείρηση γενικευμένης σφαγής σε βάρος των Τούτσι διασώζοντας τους πρωταίτιους της γενοκτονίας. Επιπλέον, επί των ημερών του ξέσπασε και το πολύκροτο σκάνδαλο της Elf Aquitaine.

Οι «εκσυγχρονιστές»

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αποτελεί ένα σημείο τομής για το σύστημα της “Françafrique” λόγω της κατάρρευσης του διπολισμού και της ανάδυσης ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου με μονοπολικό πρόσημο. Το νέο γεωπολιτικό σκηνικό, οι επιταγές της παγκοσμιοποίησης και μια νέα γενιά πολιτικών ηγετών σε Γαλλία & Αφρική οδηγούν σε μεταρρυθμίσεις στην πολιτική της “Françafrique”. Σε εσωτερικό

⁵² Peter J. Schraeder, “Cold War to Cold Peace: Explaining U.S.-French Competition in Francophone Africa”, *Political Science Quarterly*, Vol. 115, No. 3 (Autumn, 2000), σελ. 408 · Renou, op. cit., σελ. 18.

⁵³ Ο Μιττεράν θυλείται ότι είχε δηλώσει στο περιβάλλον του αναφορικά με τη γενοκτονία στη Ρουάντα ότι «σ’ αυτές τις χώρες μια γενοκτονία δεν είναι πολύ σημαντική», δήλωση που δε διαψεύστηκε μέχρι τώρα. Βλ. και Florian Gouthière, *Mitterrand a-t-il déclaré à propos du Rwanda que «dans ces pays-là, un génocide, c’est pas trop important»?*, https://www.liberation.fr/checknews/mitterrand-a-t-il-declare-a-propos-du-rwanda-que-dans-ces-pays-la-un-genocide-cest-pas-trop-important-20210511_OYT7FG6DL5AVXJN3EMTLOMH3OE/ (τ.π. 28/05/2022)

⁵⁴ Μάλιστα, η Ρουάντα θεωρήθηκε από τους Γάλλους ιθύνοντες ως η έναρξη ενός περιφερειακού ντόμινο που θα οδηγούσε την Κεντρική Αφρική στην αγγλοσαξονική επιρροή σε βάρος του συστήματος της “Françafrique”. Η στάση αυτή συνδέεται με το «σύνδρομο της Φασόντα», το οποίο ανάγει τις ρίζες του στην ήττα των γαλλικών αποικιακών δυνάμεων το 1898 από τις βρετανικές στην ομώνυμη πόλη του τότε Ανατολικού Σουδάν και περιγράφει την επιφυλακτική έως καχύποπτη στάση της Γαλλίας απέναντι στην αγγλοσαξονική εμπλοκή στην Αφρική. Βλ. και Clapham 2000, op. cit., σελ. 93, 97 · Schraeder, op. cit., σελ. 412-413 · Renou, op. cit., σελ.9 · Vallin, op. cit., σελ. 86 · Stirner, op. cit., σελ. 313.

επίπεδο πλείστοι όσοι παράγοντες επιδρούν αρνητικά στη συνέχιση της “Françafrique” όπως οι οικονομικοί/δημοσιονομικοί περιορισμοί, η εντεινόμενη κριτική για τη διαφθορά της “Françafrique” και οι ανακρίσεις σχετικά με συγκεκριμένα σκάνδαλα, ο κατακερματισμός των δικτύων και ο θάνατος σημειόντων προσωπικοτήτων της “Françafrique” (Φοκάρ, Μιττεράν, Houphouët-Boigny κ.α.).

Στη χάραξη εξωτερικής πολιτικής της Γαλλίας και της άποψης για το στάτους της χώρας στο διεθνές σύστημα, και κατ’ επέκταση για το στάτους της “Françafrique”, γίνονται διακριτές δύο τάσεις που ξεπερνούν το δίπολο δεξιάς-αριστεράς: οι «παραδοσιακοί» (*traditionels*), που ευνοούν τη διαίωνιση του συστήματος της “Françafrique” ως είχε, και οι «εκσυγχρονιστές» (*modernes*). Οι τελευταίοι, σαφώς λιγότερο κρατιστές και ευμενώς διακείμενοι στις δομικές μεταρρυθμίσεις στην οικονομία, στην αυτορρύθμιση της αγοράς, έχουν μικρή σχέση με την Αφρική, την οποία αξιολογούν άνευ ενδιαφέροντος στο μετα-ψυχροπολεμικό κόσμο⁵⁵. Στους εκσυγχρονιστές συγκαταλέγονται οι οπαδοί μιας νεο-φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής για την Αφρική και οι κήρυκες του εκδημοκρατισμού των καθεστώτων στις πρώην αποικίες και μιας νέας «κανονικότητας» στις γαλλο-αφρικανικές σχέσεις μέσω της εξυγίανσης της πολιτικής της “Françafrique”. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Edouard Balladur, Alain Juppé και Lionel Jospin, όλοι τους Γάλλοι πρωθυπουργοί που προσπάθησαν να μεταρρυθμίσουν το σύστημα της “Françafrique”.

Την ίδια περίοδο, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, λαμβάνει χώρα και η αναδόμηση της παγκόσμιας οικονομίας που εισέρχεται σε διαδικασία παγκοσμιοποίησης⁵⁶. Στο πλαίσιο αυτό, η Γαλλία δέχεται πιέσεις από πολυμερείς οργανισμούς να ανοίξει τις αγορές των πρώην αποικιών στην Αφρική που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των Γάλλων επενδυτών, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στο πετρέλαιο, τις τηλεπικοινωνίες και τις μεταφορές. Επιπλέον, η οικονομική κρίση στη Γαλλία από τα τέλη της δεκαετίας του '80 (με την υψηλή ανεργία) καθιστούσε ασύμφορη την οικονομική βοήθεια προς την Αφρική⁵⁷. Στο πλαίσιο αυτό, η Γαλλία υιοθετεί πολιτική εξορθολογισμού της οικονομικής και αμυντικής βοήθειας προς τις πρώην αποικίες μειώνοντας τις σχετικές δαπάνες. Γι’ αυτό, επιχειρεί να εξυπηρετήσει τις οικονομικές υποχρεώσεις της στη Δυτική και Ισημερινή Αφρική μέσα από τους ευρωπαϊκούς

⁵⁵ Bourmaud 2011, op. cit., σελ. 213· Profant, op. cit, σελ. 52· Krosiak, op. cit., σελ. 63.

⁵⁶ Renou, op. cit., σελ. 15.

⁵⁷ Médard, op. cit., σελ. 31-32.

θεσμούς αυξάνοντας τη συνεισφορά της στην ευρωπαϊκή οικονομική βοήθεια προς την περιοχή αυτή, με συνέπεια να προβάλλει ως κύριος μεσάζων μεταξύ Ευρώπης και Αφρικής.

Έτσι, το Σεπτέμβριο του 1993, με το «δόγμα του Αμπιτζάν» η κυβέρνηση Balladur συνδέει τη χορήγηση της γαλλικής οικονομικής βοήθειας – στο πλαίσιο της πολιτικής της συνεργασίας – με τη χρηστή οικονομική διακυβέρνηση, που σήμαινε τη προηγούμενη συμμόρφωση των πρώην αποικιών στις υποδείξεις των διεθνών οικονομικών οργανισμών (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα)⁵⁸. Η οικονομική βοήθεια ουσιαστικά θα συνεισφέρει όχι στην ανάπτυξη αλλά στο να μετριάσει τις (κοινωνικές) επιπτώσεις της εφαρμογής των δυσβάστακτων προγραμμάτων προσαρμογής των διεθνών οικονομικών οργανισμών.

Στο πλαίσιο της νέας «κανονικότητας» στις γαλλο-αφρικανικές σχέσεις υποτιμάται λίγο αργότερα, τον Ιανουάριο του 1994, χωρίς προειδοποίηση⁵⁹, το φράγκο CFA κατά 50%, ένα μέτρο που διασάλεψε την ισορροπία της “Françafrique”, καθώς κονιορτοποίησε τη μέχρι τότε σταθερή ισοτιμία μεταξύ γαλλικού φράγκου και του φράγκου CFA θέτοντας υπό αίρεση τη σταθερότητα της οικονομικής ζώνης CFA. Παρά ταύτα, η μετατρεψιμότητα του φράγκου CFA στο γαλλικό νόμισμα συνέχισε να υφίσταται αλώβητη. Επιπλέον, χάρη στις γαλλικές εργώδεις προσπάθειες επιτεύχθηκε, λίγα χρόνια μετά, η αυτόματη μετατρεψιμότητα του φράγκου CFA στο νέο πανευρωπαϊκό νόμισμα, το ευρώ.

Το 1998 – κατά την “τρίτη συγκατοίκηση” (Σιράκ-Ζοσπέν) - με πρωτοβουλία της κυβέρνησης Ζοσπέν μια κίνηση ισχυρά συμβολική έρχεται να επιστεγάσει αυτή τη στροφή, η απορρόφηση του υπουργείου Συνεργασίας, γνωστού και ως «υπουργείου των Αφρικανών», από το υπουργείο Εξωτερικών⁶⁰. Οι πρώην αφρικανικές αποικίες ενσωματώνονται πια μαζί με τις χώρες της Ινδοκίνας και τις γαλλικές κτήσεις στην Καραϊβική σε μια ενιαία οντότητα, τη Ζώνη Προτεραιοποιημένης Αλληλεγγύης (“Zone de solidarité prioritaire”), θέτοντας τέλος στην προνομιακή μεταχείριση των αφρικανικών κρατών.

⁵⁸ Bourmaud 2000, op. cit., σελ. 23· Chafer, op. cit., σελ. 173· Châtaignier, op. cit., σελ. 252· Profant, op. cit., σελ. 51· Médard, op. cit., σελ. 31· Krosiak, op. cit., σελ. 72-73.

⁵⁹ Laidi, op. cit., σελ. 201· Châtaignier, op. cit., σελ. 252· Taylor 2019, op. cit., σελ. 5.

⁶⁰ Chafer, op. cit., σελ. 166· Châtaignier, op. cit., σελ. 247, 249· Taylor 2010, op. cit., σελ. 53-54· Krosiak, op. cit., σελ. 63.

Περαιτέρω, για τη Γαλλία συνιστά προτεραιότητα η εμπλοκή της στην Αφρική να βρίσκεται υπό την αιγίδα πολυμερών οργανισμών, καθώς δεν μπορεί πλέον να εξυπηρετήσει από μόνη της τις απαιτήσεις της οικονομικής παρέμβασης στις πρώην αποικίες. Έτσι, η Γαλλία πέτυχε να εντάξει τις γαλλο-αφρικανικές σχέσεις στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (τότε ΕΟΚ), πάντα όμως υπό γαλλικό έλεγχο. Επιπλέον, η Γαλλία επιδιώκει να αποτελέσει πλέον τον ενδιάμεσο μεταξύ των πρώην αποικιών της στην Αφρική και των διεθνών οικονομικών οργανισμών, μια αλλαγή που μπορεί να επέλθει χωρίς κόστος και να αναβαθμίσει το κύρος της, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στο άνοιγμα των αγορών σε ξένες επενδύσεις και την απορρύθμιση της οικονομίας⁶¹.

Αντίστοιχη αλλαγή υπό την επίδραση των εκσυγχρονιστών συμβαίνει την ίδια περίοδο και στον τομέα της ασφάλειας & άμυνας με τη Γαλλία να επιλέγει να μειώσει τον αριθμό των στρατιωτικών δυνάμεων και των βάσεων που διατηρούσε στις πρώην αποικίες⁶². Μοιάζει έτσι να εγκαταλείπει την πολιτική του χωροφύλακα της Αφρικής (“gendarme de l’Afrique”), την οποία της είχαν εμπιστευτεί οι ΗΠΑ κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Το νέο δόγμα συνοψίζεται ως “*ni ingérence, ni indifférence*” και αποκρυσταλλώνεται σε τρεις αρχές⁶³: α) συνδρομή προς τις αφρικανικές στρατιωτικές δυνάμεις, ώστε να καταστούν ανεξάρτητες β) περιορισμός της γαλλικής στρατιωτικής παρέμβασης μόνο για την προστασία των Γάλλων πολιτών γ) πολυμεροποίηση της γαλλικής στρατιωτικής παρουσίας στις πρώην αποικίες.

Με το στρατιωτικό πρόγραμμα ReCAMP⁶⁴ το 1997, που αφορούσε στην εκπαίδευση των αφρικανικών στρατιωτικών δυνάμεων και τη λογιστική υποστήριξη από πλευράς Γαλλίας σε στρατιωτικές επιχειρήσεις, υλοποιείται ο αναπροσανατολισμός σε στρατιωτικό επίπεδο της πολιτικής της “Françafrique”. Το πρόγραμμα ReCAMP ήταν τμήμα του πολύπλοκου μετα-ψυχροπολεμικού συστήματος φιλελεύθερης διακυβέρνησης που προέκυψε σε απάντηση των νέων συνθηκών σε παγκόσμιο επίπεδο⁶⁵. Στο πρόγραμμα ReCAMP εμπλέκονταν πλην της Γαλλίας οι ΗΠΑ, το Βέλγιο και η Μ. Βρετανία, ενώ το πεδίο εφαρμογής του αφορούσε και χώρες της αγγλόφωνης & λουζόφωνης Αφρικής.

⁶¹ Renou, op. cit., σελ. 21· Krosiak, op. cit., σελ. 73.

⁶² Bourmaud 2000, op. cit., σελ. 23· Châtaignier, op. cit., σελ. 253· Médard, op. cit., σελ. 35· Krosiak, op. cit., σελ. 76-77.

⁶³ Charbonneau, op. cit., σελ. 91.

⁶⁴ Médard, op. cit., σελ. 33· Châtaignier, op. cit., σελ. 253· Siradağ, op. cit., σελ. 114-115· Vallin, op. cit., σελ. 88-89.

⁶⁵ Charbonneau, op. cit., σελ. 4, 113.

Τελευταία αναλαμπή

Ο Ζακ Σιράκ ως πρόεδρος της Γαλλίας (1995-2007) θα ενισχύσει το σύστημα της “Françafrique”, προκειμένου να διατηρηθεί ο έλεγχος των πολιτικών & οικονομικών επιλογών των πρώην αποικιών. Ο Σιράκ θεωρούσε τη δημοκρατία «πολυτέλεια» για τις αφρικανικές χώρες και ήταν υπέρ των μονοκομματικών καθεστώτων, ενώ τόνιζε ότι ήταν προτιμότερος ένας φιλικός προς τη Γαλλία αυταρχικός ηγέτης παρά ένας δημοκρατικά εκλεγμένος αρχηγός κράτους⁶⁶. Μάλιστα, θα επαναφέρει τον – υπέργηρο πια – Φοκάρ στη διοίκηση της “Françafrique”, για να αξιοποιήσει τις υπηρεσίες του. Χαρακτηριστικό της περιόδου Σιράκ η αύξηση των μυστικών χρηματοδοτήσεων από τις πρώην αποικίες προς τα γαλλικά πολιτικά κόμματα, ειδικά σε προεκλογικές περιόδους, μια υπόθεση που έλαβε μεγάλες διαστάσεις όταν αποκαλύφθηκε κατά τις προεδρικές εκλογές του 2007.

Παρόλ’ αυτά κατά την πρώτη προεδρία Σιράκ, ειδικά κατά τη «συγκατοίκηση» με τους Σοσιαλιστές υπό τον Jospin (1997-2002), επιχειρείται ο εκσυγχρονισμός και η μεταρρύθμιση της πολιτικής της “Françafrique”, με στόχο την αναβάθμιση της εικόνας της Γαλλίας, τη διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή μέσω της πολυμερούς διαχείρισης των κρίσεων, την προσαρμογή της οικονομικής διακυβέρνησης των πρώην αποικιών και την ανάσχεση της επιρροής των ΗΠΑ. Η αναβάθμιση της εικόνας θα επιτευχθεί μέσω της αναθεώρησης του συστήματος συνεργασίας & αναπτυξιακής βοήθειας και της εστίασης στις φτωχότερες χώρες προωθώντας τον εκδημοκρατισμό και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Την περίοδο αυτή επιχειρείται η πολυμεροποίηση της γαλλικής πολιτικής, καθώς η Γαλλία επιζητά την υποστήριξη των άλλων κρατών και διεθνών οργανισμών στις επεμβάσεις της για την εξασφάλιση της άμυνας & ασφάλειας των πρώην αποικιών στην Αφρική. Έτσι, θα προσφύγει κατ’ εξακολούθηση στον ΟΗΕ, ώστε να τύχουν της αιγίδας του οι γαλλικές στρατιωτικές επεμβάσεις.

Παρά ταύτα, οι «παραδοσιακοί» δεν έχουν πει την τελευταία τους λέξη· οι περιπτώσεις της γαλλικής επέμβασης στο Κογκό, το Τσαντ, την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία καταδεικνύουν την ανθεκτικότητα της “Françafrique”, καθώς τα μέσα που χρησιμοποιούνται δε διαφέρουν από τα αντίστοιχα του παρελθόντος. Η αναβίωση της γκωλικής παράδοσης κατά τη δεύτερη προεδρία Σιράκ (2002-2007) είναι

⁶⁶ Taylor 2010, op. cit., σελ. 58-59· Krosiak, op. cit., σελ. 68.

χαρακτηριστική. Σηματοδοτείται η επιστροφή των "παραδοσιακών" αλλά και η προσπάθεια ενός συμβιβασμού/συνδυασμού μεταρρυθμίσεων και παλαιάς κοπής παρεμβατισμού στη Δυτ. Αφρική. Ο Σιράκ υποστήριξε ότι η Γαλλία έπρεπε να ασκήσει ξανά μια ενεργή πολιτική παρεμβάσεων, χωρίς όμως να καταλήξει στη δημιουργία προτεκτοράτων. Το δόγμα "*ni ingérence, ni indifférence*" μεταβάλλεται σε "*accompagner sans dicter*". Η συμφωνία Marcoussis και η γαλλική εμπλοκή στην πολιτική κρίση στην Ακτή Ελεφαντοστού (2003-2004) μοιάζουν να ανανεώνουν το ρόλο της ως χωροφύλακα της Αφρικής - υπό το μανδύα της περιφερειακής και πολυμερούς διάστασης – (συνδυάζοντας παλαιές πολιτικές με τις μεταρρυθμίσεις & τη ρητορική της δεκαετίας του '90) και με κίνητρα "αξιέπαινα" αυτή τη φορά, όπως την αποτροπή ενός εμφυλίου πολέμου που μπορεί να μετατραπεί σε περιφερειακό.

Οι νέες πολιτικές ελίτ που ανέρχονται στην εξουσία τόσο στη Γαλλία όσο και στις πρώην αποικίες της Αφρικής χαλαρώνουν τους ισχυρούς δεσμούς⁶⁷. Ιδιαίτερα η εκλογή Σαρκοζύ το 2007 στη γαλλική προεδρία μεταφράζεται στη μείωση του ενδιαφέροντος στη Δυτική και Ισημερινή Αφρική, όπως αποτυπώνεται στη σχετική Λευκή Βίβλο που έκανε λόγο για περιορισμό της γαλλικής εμπλοκής. Ο πρόεδρος Σαρκοζύ συνόψισε τη νέα κατάσταση επισημαίνοντας ότι "η Γαλλία θα εργαστεί πιο στενά με τις χώρες του ΟΑΕ, για να οικοδομήσουν το σύστημα συλλογικής ασφάλειας που η Αφρική έχει ανάγκη"⁶⁸. Περαιτέρω, τόνισε την ανάγκη για «οικοδόμηση μιας νέας σχέσης, πιο καθαρής και ελεύθερης από συμπλέγματα, ισορροπημένης, χωρίς τα απομεινάρια του παρελθόντος και τις παρωχημένες ιδέες»⁶⁹.

⁶⁷ Châtaignier, op. cit., σελ. 248.

⁶⁸ Vallin, op. cit., σελ. 94.

⁶⁹ Taylor 2010, op. cit., σελ. 57.

3.2.2.2 Οι Αφρικανοί ηγέτες

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι ηγέτες των πρώην αποικιών αποτέλεσαν την άλλη όψη του νομίσματος της “Françafrique”, καθώς αυτοί φρόντισαν ενεργά για τη διαιώνιση του συστήματος στην Αφρική προσποριζόμενοι μείζονα οφέλη. Οι Αφρικανοί ηγέτες δεν αποτέλεσαν απλούς θεατές, αλλά διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στο ρυθμό και τη φύση της πολιτικής της “Françafrique”⁷⁰. Η επιβίωση της “Françafrique” οφείλεται στην αгаστή συνεργασία των Αφρικανών ιθυνόντων με την πρώην μητρόπολη, κατά τρόπον ώστε να αποτελούν τους τοπικούς αντικαταστάτες και εκπροσώπους του αποικιακού στάτους κβο. Οι Αφρικανοί ηγέτες διέπονταν από πνεύμα υποτελούς, κατά τη φεουδαρχική έννοια, και υπηρέτησαν ως θεματοφύλακες το σύστημα της “Françafrique” με αξιοσημείωτο ζήλο, πολλές φορές προστρέχοντας ή/και επιζητώντας την παρέμβαση της μητρόπολης⁷¹. Από την πρώτη γενιά των Αφρικανών ιθυνόντων αναφέρουμε ενδεικτικά τους Félix Houphouët-Boigny (Ακτή Ελεφαντοστού), Étienne Gnassingbé Eyadema (Τόγκο), Omar Bongo (Γκαμπόν), Ahmadou Ahidjo (Καμερούν), ενώ και οι διάδοχοί τους στον προεδρικό θώκο Alassane Ouattara, Faure Gnassingbé, Ali Bongo και Paul Biya αποτέλεσαν εξίσου στενούς συνεργάτες του γαλλικού κράτους.

Το σύστημα της “Françafrique”, μακριά από τις αξίες και την εικόνα που θέλει να εκπέμπει η Γαλλία στον υπόλοιπο κόσμο, υλοποιήθηκε με την ενεργό συνδρομή των Αφρικανών ηγετών, οι οποίοι επελέγησαν γι’ αυτόν το σκοπό. Μάλιστα, οι τελευταίοι ανάλωσαν όλη τους την ενεργητικότητα στη διασφάλιση των ατομικών συμφερόντων τους και όχι των λαών τους, συνιστώντας «μια κάστα σκλάβων που απελευθερώθηκε ατομικά»⁷². Ήδη από την αποικιακή περίοδο (1946-1958) όλοι οι (μελλοντικοί) ηγέτες των πρώην γαλλικών αποικιών στην υπο-σαχάρια Αφρική είχαν διατελέσει μέλη της γαλλικής εθνοσυνέλευσης ή/και της κυβέρνησης⁷³. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Ιβοριανός πρόεδρος Félix Houphouët-Boigny, ο οποίος για τρεις δεκαετίες (1960-1993) βρισκόταν σε αгаστή συνεργασία με το γαλλικό establishment, αποτελώντας το πρότυπο για τους ομολόγους του των άλλων αφρικανικών κρατών. Άνθρωπος των

⁷⁰ Clapham 2000, op. cit., σελ. 78-79· Chafer, op. cit. σελ. 177· Clapham 2005, op. cit., σελ. 21· Taylor, op. cit., σελ.6· Charbonneau, op. cit., σελ. 2.

⁷¹ Coker, op. cit., σελ. 31· O’Brien, op. cit., σελ. 165.

⁷² Frantz Fanon et Gérard Chaliand, *Les damnés de la terre*, Gallimard, Paris 1999, σελ. 46.

⁷³ O’Brien, op. cit., σελ. 149· Bourmaud 1995, op. cit., σελ. 58, 61· Chafer, op. cit., σελ. 167-8· Taylor 2010, op. cit., σελ. 52· Vallin, op. cit., σελ. 80.

Γάλλων ήδη από την αποικιακή περίοδο, όντας βουλευτής και υπουργός των κυβερνήσεων της Δ΄ Γαλλικής Δημοκρατίας, επέλεξε μετά την ανεξαρτητοποίηση να ασπαστεί το δόγμα της “Françafrique” από το να αποδυθεί στην προσπάθεια για εμπέδωση πραγματικής ανεξαρτησίας στη χώρα του. Στο πλαίσιο αυτό συνήψε συμφωνίες συνεργασίας με την αποικιακή μητρόπολη και σε αντάλλαγμα η Γαλλία ενίσχυε τον εθνικό προϋπολογισμό, και κατ’ επέκταση την προσωπική του περιουσία, ένα σχήμα που θα ακολουθήσουν πολλοί από τους Αφρικανούς ηγέτες των πρώην αποικιών.

Η διατήρησή των Αφρικανών ιθυνόντων στην εξουσία ήταν ουσιαστικός λόγος ύπαρξης της “Françafrique”, πολιτική που λειτούργησε σαν εγγύηση από πλευράς Γαλλίας της παραμονής τους στην εξουσία με αντάλλαγμα την ανεμπόδιστη πρόσβαση στους πλούσιους φυσικούς πόρους των πρώην αποικιών. Άλλωστε, οι Αφρικανοί ηγέτες γνώριζαν ότι όσο χρειάζονταν τη Γαλλία εκείνοι, άλλο τόσο τους χρειαζόταν και η παλαιά μητρόπολη, με συνέπεια να εκμεταλλεύονται το γεγονός αυτό επισείοντας την απειλή να στραφούν στην υπερδύναμη του δυτικού κόσμου, τις ΗΠΑ⁷⁴. Οι Αφρικανοί ηγέτες στηρίζονταν στα δίκτυα που είχαν αναπτυχθεί στο σύστημα της “Françafrique” για να αλώσουν τον κρατικό μηχανισμό και να συμπαραταχθούν με το στράτευμα. Απολαύοντας έξωθεν ισχυρής υποστήριξης και διαθέτοντας τον απόλυτο έλεγχο των οργάνων καταστολής (προεδρική φρουρά, μυστική αστυνομία, παραστρατιωτικές οργανώσεις κ.α.) επέβαλαν ένα κλίμα καταπίεσης που μεταφράζεται σε συλλήψεις αντιφρονούντων, απαγόρευση συγκεντρώσεων και τρομοκρατία του πληθυσμού, βία και νοθεία στις εκλογές.

Ο λόγος του προέδρου Μιτεράν στη γαλλο-αφρικανική σύνοδο κορυφής στην La Baule αποτέλεσε το έναυσμα για την καθιέρωση ή/και νομιμοποίηση των «εθνικών συνελεύσεων για τη δημοκρατία» που συγκροτήθηκαν στις πρώην γαλλικές αποικίες της Αφρικής και επέφεραν την κατάργηση του μονοκομματικού συστήματος διακυβέρνησης τη δεκαετία του ‘90. Έχοντας ξεκινήσει από το Μπενίν (το Φεβρουάριο του 1990), εξαπλώθηκαν σε ολόκληρη τη γαλλόφωνη Αφρική και συνέβαλαν στη δημιουργία νέων θεσμών & συνταγμάτων σε άμεση αναφορά προς το γαλλικό πρότυπο της Συνέλευσης των Τάξεων το 1789, τον παναφρικανισμό αλλά και τις εγχώριες πολιτικές παραδόσεις αυτοδιοίκησης⁷⁵. Περαιτέρω, εξασφάλισαν την ανάπτυξη του

⁷⁴ O’Brien, op. cit., σελ. 160-61· Clapham 2000, op. cit., σελ. 93.

⁷⁵ Manning, op. cit., σελ. 193-94· Médard, op. cit., σελ. 37.

πολυκομματικού συστήματος με τη συγκρότηση μιας πληθώρας κομμάτων που κατέληξαν όμως να εκφράζουν τις εθνότητες/φυλές στο εσωτερικό των αφρικανικών χωρών. Τα κόμματα αυτά, όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις ήταν ιδιοκτησία των ιδρυτών τους και δε διακρίνονταν για τις δημοκρατικές διαδικασίες. Γενικότερα, οι δημοκρατικές διαδικασίες δεν έγιναν κοινό κτήμα σε πολιτικούς δρώντες και λαό· οι ηττημένοι των εκλογών, προεδρικών & κοινοβουλευτικών, δε διστάζαν να αιματοκυλίσουν τη χώρα σε πρώτη ευκαιρία διαφωνώντας με το αποτέλεσμα των εκλογών – εν πολλοίς νοθευμένων. Απ' την άλλη πλευρά, το εκλογικό σώμα στις αφρικανικές χώρες, μετά τον ενθουσιασμό και τη μαζική συμμετοχή στις πρώτες εκλογές, φυλλορρόησε βαθμιαία καταγράφοντας υψηλά ποσοστά αποχής στις επόμενες εκλογικές διαδικασίες.

Ακόμη, οι Αφρικανοί ιθύνοντες αξιοποίησαν το εργαλείο του πολυκομματισμού και των εκλογών⁷⁶, για ν' αντλήσουν νομιμοποίηση και να παραμείνουν επί μακρόν στην εξουσία με τη χρήση της νοθείας, της διαφθοράς και του ελέγχου των ΜΜΕ. Μ' αυτόν τον τρόπο περιόρισαν "από τα κάτω" τη δύναμη των πολιτικών αντιπάλων τους, ενώ έδωσαν μια επίφαση δημοκρατικής ελευθερίας. Στην πραγματικότητα, επρόκειτο για εκλογικά πραξικοπήματα που ενίσχυσαν το πελατειακό σύστημα και το διαμοιρασμό των κρατικών θέσεων μεταξύ των στελεχών του κυβερνώντος κόμματος.

Διαφθορά και πελατειασμός

Επιπλέον, χάρη στην "Françafrique" αναπτύχθηκε ένα ισχυρό πελατειακό σύστημα που έχει ως βασικό χαρακτηριστικό του τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των Αφρικανών ηγετών και των εκάστοτε επικεφαλής του γαλλικού κράτους, σχέσεις που θυμίζουν τις μαφιόζικες πρακτικές. Το πελατειακό σύστημα συνίσταται στην προσωπική εξάρτηση πάτρονα και πελάτη που στηρίζεται στην αμοιβαία πραγματοποίηση εξυπηρετήσεων, παρότι ελέγχουν άνισους πόρους⁷⁷. Μάλιστα, στη διεθνοποιημένη εκδοχή του τα κράτη ξεθωριάζουν πίσω από τα πρόσωπα που έχουν εξουσιοδοτηθεί να ενεργούν στο όνομά τους. Έτσι, οι σχέσεις της Γαλλίας και των πρώην αποικιών της είχαν αποτελέσει αντικείμενο οικειοποίησης από πλευράς των

⁷⁶ Bayart, *op. cit.*, σελ. 30· Charbonneau, *op. cit.*, σελ. 75.

⁷⁷ O'Brien, *op. cit.*, σελ. 152· Bourmaud 1995, *op. cit.*, σελ. 58· Michel Roussin et Emmanuel Goujon, *Afrique majeure*, Editions France-Empire, Paris 1997, σελ. 134· Clapham 2000, *op. cit.*, σελ. 92-93· Médard, *op. cit.*, σελ. 28-29.

αρχηγών κρατών, των κοινωνικών ελίτ, ακόμη και των πολιτικών κομμάτων. Μ' αυτόν τον τρόπο ηγέτες με αμφισβητούμενη έξωθεν μαρτυρία υποστηρίζονταν από τη Γαλλία με αμφισβητούμενες εκλογές, πραξικοπήματα και στρατιωτικές επεμβάσεις. Σε αντιστάθμισμα οι Αφρικανοί ηγέτες συνεισέφεραν στην εδραίωση και των πλουτισμό των Γάλλων πατρώνων (εκπρόσωποι της πολιτικής και οικονομικής ελίτ), με συνέπεια να εξασφαλίζουν τη διαίωσή τους στην εξουσία. Οι ισχυρές διαπροσωπικές σχέσεις με τους Γάλλους ιθύνοντες συναπαρτίζουν μια βασική πτυχή στο μωσαϊκό της “Françafrique”. Οι σχέσεις αυτές αναπτύσσονταν σε επίσημους θεσμούς όπως οι σύνοδοι της Γαλλοφωνίας και οι Γαλλο-αφρικανικές σύνοδοι κορυφής, σε επίσημες συναντήσεις χωρίς πρωτόκολλο και σε συνεχείς τηλεφωνικές επαφές, καθώς και σε ιδιωτικές συναντήσεις στο πλαίσιο διακοπών ή σαφάρι. Οι φιλίες αυτές συντηρούνταν με προσωπικά δώρα & εξυπηρετήσεις (διαμάντια, όπλα, δέρματα ζώων, φοίτηση των τέκνων των Αφρικανών ηγετών σε γαλλικά σχολεία κύρους) ή κοινά μυστικά (που σχετίζονται με την πορνεία).

Η ισχυρή έφεση και επιθυμία των Αφρικανών ιθυνόντων για προσωπικό πλουτισμό επιβεβαιώνει τη διατήρηση της “Françafrique”. Το σύστημα αυτό αποτέλεσε ένα εκτεταμένο δίκτυο διαφθοράς, από το οποίο επωφελούνταν οι Αφρικανοί ηγέτες. Έτσι, εδραιώθηκε μια εγχώρια δομή στις πρώην αποικίες με ευκαιρίες πλουτισμού και κοινωνικής ανόδου από τις οποίες επωφελούνται οι αφρικάνικες ελίτ, ενώ η κοινωνική πλειοψηφία χειμάζεται⁷⁸. Μάλιστα, οι περισσότεροι ασπάζονταν μια συμπεριφορά αρπαγής και ληστείας την οποία ευνοούσε το σύστημα της “Françafrique” σε ό,τι είχε να κάνει με την πολιτική οικονομία των πρώτων υλών, με συνέπεια οι πρώην αποικίες να καθίστανται πηγή εξασφάλισης πλούτου. Οι πρώην αποικίες, πλούσιες σε κοιτάσματα πετρελαίου ή/και ορυκτά, δε διέθεταν τα κεφάλαια και την τεχνογνωσία για την εκμετάλλευση των φυσικών αυτών πόρων, με συνέπεια οι Αφρικανοί ιθύνοντες να προχωρούν στη διαπραγμάτευση ευνοϊκών (γι' αυτούς) συμβολαίων παραχώρησης⁷⁹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση του σκανδάλου της πετρελαϊκής Elf Aquitaine, οπότε και αποκαλύφθηκε ότι η γαλλική δημόσια επιχείρηση πετρελαίου κατέβαλε ποσοστά για κάθε βαρέλι πετρελαίου που

⁷⁸ Taylor 2019, op. cit. σελ. 3.

⁷⁹ Taylor 2010, op. cit., σελ. 132.

παραγόταν απευθείας στους Αφρικανούς προέδρους, οι οποίοι ήταν ελεύθεροι να τα χρησιμοποιήσουν όπως θέλουν τα χρήματα αυτά⁸⁰.

Οι Αφρικανοί ιθύνοντες ενορχήστρωσαν την εκμετάλλευση – με όρους λεηλασίας – των φυσικών πόρων, στους οποίους είχαν συγκριτικό πλεονέκτημα οι πρώην αποικίες (πετρέλαιο, ουράνιο, μαγγάνιο, βωξίτης, κακάο, βαμβάκι κ.α.), προκειμένου να εξυπηρετήσουν το σύστημα της “Françafrique” και να αυξήσουν την προσωπική τους περιουσία. Οι Αφρικανοί ηγέτες, στην πλειοψηφία τους, εδραίωσαν την εξουσία τους με υλικές αμοιβές και κίνητρα⁸¹. Το κράτος αποτέλεσε “ένα χώρο για κατανάλωση” και η πολιτική εξουσία λάφυρο για τους Αφρικανούς ιθύνοντες.

Νεο-πατριμονιαλιστικά κράτη

Γραφειοκρατικές νόρμες & δομές συνυπάρχουν με διαπροσωπικές σχέσεις εξουσίας. Στα νεο-πατριμονιαλιστικά καθεστώτα της υπο-σαχάριας Αφρικής, με την κατάργηση των ορίων μεταξύ δημόσιου & ιδιωτικού χώρου, οι ηγέτες τους διατηρούν την εξουσία χάρη στον προσωπικό έλεγχο του κράτους και όχι στηριγμένοι σε κάποια ιδεολογία ή νόμο. Το δικαίωμα στην άσκηση της εξουσίας συνδέεται με το πρόσωπο και όχι με το αξίωμα. Οι σχέσεις εμπιστοσύνης και εξάρτησης διαπερνούν το πολιτικό και διοικητικό σύστημα και οι κρατικοί αξιωματούχοι κατέχουν δημόσιες θέσεις με σκοπό όχι το δημόσιο συμφέρον αλλά τον προσωπικό πλούτο και την κοινωνική άνοδο⁸². Η πεμπτούσια του νεο-πατριμονιαλισμού συνίσταται στην ευνοιοκρατία μέσα σε γραφειοκρατικές διαδικασίες στο κράτος & την κοινωνία. Έτσι, επιτυγχάνεται αναδιανομή του πλούτου στις αφρικανικές ελίτ με συνεπιλογή παρά με καταναγκασμό προωθώντας μια κουλτούρα αμοιβαίας συν(δι)αλλαγής. Ο μονοπωλιακός έλεγχος της εξουσίας, η έλλειψη διάκρισης ανάμεσα στην κρατική θέση και τον κάτοχό της κρύβονται πίσω από νομικούς κανόνες, γραφειοκρατικές δομές και δημόσιο λόγο που δίνουν την αίσθηση μιας νόμιμης γραφειοκρατικής λογικής⁸³.

Η θεσμοποίηση των νεο-πατριμονιαλιστικών πρακτικών πραγματοποιείται με την οργάνωση του πελατειακού συστήματος, την αναδιανομή των κρατικών πόρων &

⁸⁰ Patrique Benquet et Antoine Glaser, A. (dir.), *La Françafrique, 50 années sous le sceau du secret*, [DVD], Compagnie des phares et balises/INA/France2 2010· Taylor 2010, op. cit., σελ. 134· Krosiak, op. cit., σελ. 64.

⁸¹ O’ Brien, op. cit., σελ. 146, 148.

⁸² Médard, op. cit., σελ. 36· Daniel C. Bach, “Patrimonialism and neopatrimonialism: comparative receptions and transcriptions”, στο Daniel Bach & Mamoudou Gazibo (eds.) *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*, Routledge, London 2011, σελ. 29.

⁸³ Taylor 2010, op. cit., σελ.3-4· Bach, op. cit., σελ. 27.

αξιωμάτων ως νομιμοποιητικός μηχανισμός, και τη χρήση του προεδρικού συστήματος ως το θεμέλιο για τη συγκέντρωση της εξουσίας προς όφελος ενός μόνο προσώπου⁸⁴. Ένας προεδρικός κορπορατισμός αναδύεται εκεί όπου η εθνική κυριαρχία αποτελεί την πρόφαση για ιδιοκτησία του κράτους και των πόρων του. Συντελείται έτσι μια οιονεί ιδιωτικοποίηση του κράτους για προσωπικό όφελος (πλουτισμός των Αφρικανών ηγετών και των δικτύων τους).⁸⁵ Ελλείπει νομιμοποιητικής ιδεολογίας, οι Αφρικανοί ιθύνοντες παραμένουν στην εξουσία χάρη στον προσωπικό έλεγχο του κράτους, ο οποίος καθίσταται πηγή πλουτισμού για την οικογένεια, τους φίλους & τους «πελάτες». Απάτες και κλοπές της δημόσιας περιουσίας μέσω εταιρειών εισαγωγών-εξαγωγών, χρηματιστηριακών παιγνίων, προνομιακών εκχωρήσεων κ.α. βλέπουν συνέχεια το φως της ημέρας προκαλώντας τη λαϊκή δυσαρέσκεια και οργή που σε ορισμένες περιπτώσεις μετατρέπεται σε εμφύλια διαμάχη. Η συνέχεια είναι επίσης γνωστή: καταστολή κάθε διαδήλωσης και αντιπολιτευτικής δραστηριότητας με τη χρήση μισθοφόρων και προπαγάνδας στα ΜΜΕ και την ενεργό συνεισφορά των γαλλικών μυστικών υπηρεσιών υπέρ των φίλα προσκείμενων στην “Françafrique” Αφρικανών ηγετών.

Τέλος, οι Αφρικανοί ηγέτες με τις νεο-πατριμονιαλιστικές πρακτικές τους εξέθρεψαν μια διαρκή οικονομική κρίση για τις χώρες τους με την υπερεκμετάλλευση & εξαγωγή μόνο των φυσικών πόρων (πετρέλαιο, ορυκτά, πρώτες ύλες) αδιαφορώντας για τη συνολική ανάπτυξη/διαφοροποίηση της εθνικής οικονομίας (Dutch disease⁸⁶) και επεδίωξαν πάση θυσία τη διατήρηση του προνομιακού γι’ αυτούς στάτους κβο. Μάλιστα, προσέφυγαν και στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς για οικονομική βοήθεια (από τη δεκαετία του ’70 και εξής), με συνέπεια την επιβολή επαχθών προγραμμάτων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Στο ίδιο πλαίσιο, τα νεο-πατριμονιαλιστικά κράτη της Αφρικής είναι ο ορισμός των αντι-ανάπτυξιακών κρατών, καθώς μακροπρόθεσμοι στόχοι της εθνικής οικονομίας υποτάσσονται στις βραχυπρόθεσμες απαιτήσεις της πολιτικής επιβίωσης των Αφρικανών ηγετών και των

⁸⁴ Ibid., σελ. 3· ibid., σελ. 33.

⁸⁵ Timothy M. Shaw, “African Foreign Policy in the New Millennium: From Coming Anarchies to Security Communities? From New Regionalisms to New Realisms”, στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa’s Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 206-207· Taylor 2010, op. cit., σελ. 3, 6· Bach, op. cit., σελ. 35.

⁸⁶ Taylor 2010, op. cit., σελ. 136.

καθεστώτων τους⁸⁷. Οι πρώην αποικίες της “Françafrique” έχουν αποκληθεί "επιτυχημένα αποτυχημένα κράτη", καθώς χάρη στην ύπαρξη πρωτίστως του πετρελαίου και άλλων φυσικών πόρων απολαύουν διεθνούς νομιμοποίησης και αναγνωρισμένης εθνικής κυριαρχίας παρά τη διαχρονικά κακή πολιτική ηγεσία, την αδύναμη οικονομία, τους εύθραυστους θεσμούς και την υπανάπτυξη⁸⁸.

⁸⁷ John F. Clark, “Realism, Neo-Realism and Africa’s International Relations in the Post-Cold War Era”, στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa’s Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 98-99· Bach, op. cit., σελ. 35· Christopher Clapham, "The evolution of Africa's international relations", στο Ulf Engel & Gorm Rye Olsen (eds.) *Africa and the North*, Routledge, Abingdon, Oxon 2005, σελ. 18.

⁸⁸ Clapham 2005, op. cit., σελ. 16· Taylor 2010, op. cit., σελ. 141.

3.2.3 ΔΙΚΤΥΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ “FRANÇAFRIQUE”

Η “Françafrique”, η ειδική σχέση της Γαλλίας με τις πρώην αποικίες της στην Αφρική έχει δομηθεί σε παράλληλα δίκτυα που απέβλεπαν στη διατήρησή της επ’ ωφελεία των συμμετεχόντων σε αυτά. Σε ό,τι αφορά στη γαλλική διοίκηση, στις υποθέσεις της “Françafrique” εμπλέκονταν, πέρα από τη γαλλική προεδρία και το καθ’ ύλην αρμόδιο υπουργείο Συνεργασίας, το γαλλικό υπουργείο Οικονομικών σε ό,τι έχει να κάνει με τα χρέη και τα δάνεια προς τις πρώην αποικίες, το υπουργείο Εξωτερικών, το υπουργείο Άμυνας, η Γαλλική Αναπτυξιακή Τράπεζα κ.α., γεγονός που δημιουργούσε προστριβές και ανταγωνισμούς, ενώ κάλυπτε τα τεκταινόμενα μ’ ένα πέπλο αδιαφάνειας⁸⁹.

Περαιτέρω, Γάλλοι επιχειρηματίες και γαλλικά ΜΜΕ αποτελούσαν ένα διακριτό δίκτυο που είχε αναπτυχθεί στο σύστημα της “Françafrique”. Ιδιοκτήτες μεγάλων επιχειρηματικών ομίλων που δραστηριοποιούνταν στην Αφρική οι Γάλλοι επιχειρηματίες όπως οι Vincent Bolloré, Martin Bouygues, Pierre Castel, Alexandre Vilgrain και Stéphane Richard έφτασαν να κατέχουν πλέον του 50% της οικονομικής δραστηριότητας στις πρώην αποικίες της Δυτικής & Ισημερινής Αφρικής⁹⁰. Συνδέονταν με προσωπικούς δεσμούς φιλίας με τους Αφρικανούς ιθύνοντες και δε δίσταζαν να τους προσφέρουν την ενεργό συνδρομή τους μέσω των εταιρικών δικτύων τους, όταν οι περιστάσεις το επέτασσαν.

Στο ίδιο πλαίσιο ανήκουν και τα ΜΜΕ στις πρώην γαλλικές αποικίες της Αφρικής, τα οποία πολλά από αυτά είναι ιδιοκτησία τους. Θεωρούνταν επέκταση της γαλλικής επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Αφρική, αφού καλούνταν να διασφαλίσουν μερίδιο της αγοράς και μαζί τα γαλλικά συμφέροντα, καθώς και τους Αφρικανούς ιθύνοντες στις πρώην αποικίες μέσω της στοχευμένης πληροφόρησης/ενημέρωσης. Σε περιπτώσεις κρίσεων όπου απειλούνταν τα γαλλικά επιχειρηματικά συμφέροντα, τα υπό γαλλική ιδιοκτησία ΜΜΕ ενεργοποιούνταν με δύο τρόπους: α) είτε για να ελαχιστοποιήσουν τη σημασία των προβλημάτων προσφέροντας χείρα βοήθειας στους Αφρικανούς ιθύνοντες με τους οποίους βρίσκονταν σε αγαστή συνεργασία β) είτε σε διαφορετική περίπτωση για να υπογραμμίσουν την αναγκαιότητα της γαλλικής επέμβασης, όταν οι Αφρικανοί ηγέτες

⁸⁹ Bourmaud 1995, op. cit., σελ. 59· Médard, op. cit., σελ. 30· Krosiak, op. cit., σελ. 62-63.

⁹⁰ Glaser & Smith, op. cit., σελ. 55.

δεν ήταν επαρκώς συνεργάσιμοι. Στη δεύτερη περίπτωση η γαλλική επέμβαση παρουσιαζόταν ως ανιδιοτελής και καθοδηγούμενη από τις δημοκρατικές αξίες της παλαιάς μητρόπολης.

Οι γαλλικές μυστικές υπηρεσίες με τους πάντα χρήσιμους μισθοφόρους τους συνιστούσαν ένα ακόμη δίκτυο στο σύστημα της “Françafrique” με εκτελεστικές, όπως γίνεται αντιληπτό, αρμοδιότητες. Η αποστολή τους συνίστατο στο να διατηρήσουν όσο το δυνατό αλώβητη την ειδική σχέση με τις πρώην αποικίες καταφεύγοντας στη χρήση βίας (πολιτικές δολοφονίες, πράξεις βίας, πραξικοπήματα κ.α.), προκειμένου να πείσουν τους Αφρικανούς ηγέτες και τον πληθυσμό για την αναγκαιότητα της γαλλικής κηδεμονίας μέσω της “Françafrique”. Η μεθοδολογία του δικτύου αυτού περιελάμβανε τη διπλωματία των μυστικών πολέμων σύμφωνα προς το δόγμα Lyautey που προέβλεπε μια μορφή «διαίρει και βασίλευε», ήτοι την εκμετάλλευση των εθνοτικών/φυλετικών διαφορών στις πρώην γαλλικές αποικίες εναντιώνοντας τους μεν προς τους δε και επιλέγοντας πάντα μια πλευρά για υποστήριξη⁹¹. Παραδείγματα αυτής της πολιτικής η υποστήριξη στον πόλεμο της Μπιάφρας (1967-1970) των Ίμπο έναντι των Γιορούμπα & των Χάουζα, η ενίσχυση των Μπέτι έναντι των Μπαμιλέκε στο Καμερούν (1955-1971), καθώς και η υποστήριξη προς τους Χούτου έναντι των Τούτσι, μια πολιτική που τελικά συνεισέφερε στη γενοκτονία του 1994 στη Ρουάντα.

Οι μυστικές αυτές επιχειρήσεις υλοποιούνταν πάντα με τη βοήθεια πρόθυμων μισθοφόρων. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Γαλλία δεν έχει υπογράψει τη διεθνή σύμβαση κατά της στρατολόγησης, χρήσης, χρηματοδότησης και εκπαίδευσης μισθοφόρων που υιοθέτησε η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το 1989. Επιπλέον, οι σκοτεινές επιχειρήσεις στην Αφρική των γαλλικών μυστικών υπηρεσιών & των μισθοφόρων τους καλύπτονταν με το πρόσχημο της ανθρωπιστικής βοήθειας όπως συνέβη στον πόλεμο της Μπιάφρας όπου ο διαβόητος μισθοφόρος Bob Denard μετέφερε σημαντικές ποσότητες όπλων ως ανθρωπιστική βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού⁹².

⁹¹ Verschave, op. cit., σελ. 107.

⁹² Glaser & Smith, op. cit., σελ. 67.

4. ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

4.1 ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ & Η “FRANÇAFRIQUE”

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρεί με βάση τη ρεαλιστική προσέγγιση, και δη το εγχείρημα του νεοκλασικού ρεαλισμού, να εξηγήσει το φαινόμενο της “Françafrique” συνυπολογίζοντας παραμέτρους και μεταβλητές που εντοπίζονται στο μακρο- και μικρο-επίπεδο ανάλυσης. Συγκεκριμένα, η παρούσα εργασία εκκινά από τη (νεορεαλιστική) θέση, που ασπάζεται ο νεοκλασικός ρεαλισμός, για τη δεσπόζουσα σημασία του δομικού επιπέδου ανάλυσης στη διεθνή συμπεριφορά της Γαλλίας, και δη στην περίπτωση της “Françafrique”. Η “Françafrique”, η ειδική αυτή σχέση της Γαλλίας με τις πρώην αποικίες της στη Δυτική και Ισημερινή Αφρική, μετά την ανεξαρτητοποίησή τους, έχει εξεχόντως διεθνή διάσταση, καθώς θα πρέπει να αναλυθούν οι δομές μέσα στις οποίες δρώντες και πρακτικές που ήδη σημειώθηκαν αναπτύχθηκαν

Επιπλέον, θα δοθεί έμφαση στο κυρίαρχο κράτος με τα επιμέρους χαρακτηριστικά του & τους δρώντες στο εσωτερικό του⁹³, καθώς το ρεύμα του νεοκλασικού ρεαλισμού λαμβάνει υπόψη και τα θέματα που σχετίζονται με την εσωτερική πολιτική⁹⁴, ακολουθώντας την κλασική ρεαλιστική προσέγγιση. Έτσι, θα εστιάσουμε και στο μικρο-επίπεδο του γαλλικού κράτους και στη διερεύνηση εσωτερικών παραγόντων και θεσμών που επηρεάζονται από υλικές και ιδεατικές μεταβλητές στη σύλληψη και εφαρμογή της πολιτικής της “Françafrique”.

Σύμφωνα με το ρεαλιστικό υπόδειγμα, η επιβίωση είναι ο βασικός στόχος για κάθε κράτος στο διεθνές σύστημα. Στο περιβάλλον της αναρχίας κάθε χώρα επιζητά την ασφάλεια και γι'αυτό στοχεύει στην αύξηση της σχετικής ισχύος, η οποία μεταφράζεται σε έλεγχο επί των πόρων, επί άλλων δρώντων και γεγονότων, καθώς και των αποτελεσμάτων τους. Το εθνικό συμφέρον όπως ορίζεται με όρους επιβίωσης και ισχύος ενός κράτους προηγείται ηθικών προταγμάτων όπως η ισότητα των κρατών. Στο διεθνές σύστημα η εθνική κυριαρχία, οι διακρατικές συγκρούσεις, η διαμάχη των μεγάλων δυνάμεων και η συνεργασία (μέσα από συμμαχίες ασφαλείας) βασίζονται

⁹³ Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz, “Ways of Application of Western IR Theories in Asia and Africa”, στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019b, σελ. 68.

⁹⁴ Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz, “Western IR Theories: Analytical Patterns”, στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019a, σελ. 29.

στην ανάγκη για βελτίωση της σχετικής θέσης μιας χώρας στο περιφερειακό σύστημα⁹⁵.

Η δομή του συστήματος ορίζει τη συμπεριφορά των κρατών, μαζί και των μεγάλων δυνάμεων, των οποίων οι ηγέτες είναι όμηροι του συστήματος. Έτσι, στο διπολικό σύστημα οι μεγάλες δυνάμεις αποβλέπουν στη διατήρηση της ηγετικής θέσης τους στο σύστημα (βλ. Γαλλία). Η λογική της συμπεριφοράς των κρατών συνδέεται με τη δομή στην οποία αυτά ανήκουν. Μια μεγάλη δύναμη δεν αναμένεται να λειτουργήσει με μετριοπάθεια, μια συμπεριφορά που διατηρεί το σύστημα ως έχει. Σε κάθε ισορροπία ισχύος οι μεγάλες δυνάμεις πρέπει να συνεχίσουν να υπάρχουν στο ίδιο στάτους. Το σύστημα εξισορρόπησης συνδέεται με τη δομή και γι' αυτό εξαρτάται από αυτήν. Αν αλλάξει η δομή, μεταβάλλεται και η ισορροπία ισχύος. Η πρωτοκαθεδρία των ισχυρών κρατών εκλαμβάνεται ότι συντελεί στην ισορροπία του διεθνούς συστήματος. Η συμπεριφορά των μεγάλων δυνάμεων συνίσταται στην κατάχρηση της ισχύος τους και την εκμετάλλευση των αδύναμων κρατών. Έτσι, η στάση της Γαλλίας στην Αφρική είναι απότοκο της δομής του διεθνούς συστήματος. Η λογική της "Françafrique" με τις συνεχείς επεμβάσεις και τη δεσπόζουσα επιρροή της Γαλλίας συνδέεται με το περιβάλλον της αναρχίας και τη διανομή των δυνατοτήτων.

Σύμφωνα με το ρεαλιστικό υπόδειγμα, μια επέμβαση εγκαθιδρύεται όταν η κλιμάκωση μιας σύγκρουσης αποτελεί απειλή για τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων και για την ισορροπία ισχύος σε ένα στρατηγικό τετράγωνο στη γεωπολιτική σκακιέρα. Οι γαλλικές επεμβάσεις επέτρεψαν να διατηρηθεί ανέπαφη η ισορροπία δυνάμεων και να εδραιωθεί η επιρροή των μεγάλων δυνάμεων σε μια στρατηγικά σημαντική περιοχή της εποχής του Ψυχρού Πολέμου.

⁹⁵ Grabowski & Pugaciewicz 2019b, op. cit., σελ. 62.

4.1.1 Η “Françafrique” στο ψυχροπολεμικό σύστημα Ανατολής-Δύσης

Την επαύριο του Β΄ ΠΠ η Γαλλία μέσω της πολιτικής της “Françafrique” προσπάθησε να επιβεβαιώσει το ρόλο της ως μεγάλη δύναμη στο διεθνές σύστημα και να υπερασπίσει τα στρατηγικά της συμφέροντα⁹⁶. Η Αφρική αποτέλεσε για τη Γαλλία την ευκαιρία να διατηρήσει τη διεθνή σημασία της στην παγκόσμια ισορροπία ισχύος ως μια στρατηγική διαγκωνισμού/εισόδου στο μπλοκ των Μεγάλων Δυνάμεων. Προς τούτο, θα επιδιώξει να διαιωνίσει την κυριαρχία της στις πρώην αποικίες προβάλλοντας ως εγγυητής της ασφάλειάς τους, πολέμιος της τρομοκρατίας και μοχλός για την ανάπτυξή τους.

Στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου η πολιτική της “Françafrique” ήταν προσαρμοσμένη στο διπολικό διεθνές σύστημα. Αρχικά, οι ΗΠΑ, όπως και η ΕΣΔΔ, ως αντι-αποικιακές δυνάμεις κήρυσαν τη διάλυση των παλαιών αποικιακών αυτοκρατοριών μετά το τέλος του Β΄ ΠΠ⁹⁷. Όμως, η ιδεαλιστική υποστήριξη στην απο-αποικιοποίηση (κατά την περίοδο Τρούμαν⁹⁸) μεταβλήθηκε σύντομα σε ενεργό ενδιαφέρον για την τύχη των νέων ανεξάρτητων κρατών, ώστε να μην περάσουν στο σοβιετικό μπλοκ. Την περίοδο της απο-αποικιοποίησης και της παροχής ανεξαρτησίας στις πρώην αποικίες της υπο-σαχάριας Αφρικής ύψιστη προτεραιότητα για τις ΗΠΑ αποτελούσε η παγκόσμια ανασχεση του κομμουνισμού, χωρίς εξαιρέσεις, με συνέπεια να αποτελεί και η αφρικανική ήπειρος αρένα του ανταγωνισμού Αμερικής & Ρωσίας⁹⁹. Για το σκοπό αυτό οι ΗΠΑ αναγνώρισαν τη Γαλλία ως μείζονα εταίρο που θα επενέβαινε στην Αφρική με αποστολή την αντιμετώπιση του κομμουνισμού και τη διατήρηση των πρώην αποικιών στο Δυτικό μπλοκ¹⁰⁰. Μάλιστα, η Ουάσιγκτον προσέβλεπε στο Παρίσι να ηγηθεί της Αφρικής και της αντικομμουνιστικής άμυνας δυτικά του Σουέζ. Η Αφρική αποτέλεσε ένα proxy πεδίο μάχης ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, όπου η

⁹⁶ Bourmaud 1995, op. cit., σελ. 60-61· Alden, op. cit., σελ. 12-13· Chafer, op. cit., σελ. 166· Médard, op. cit., σελ. 29· Châtaignier, op. cit., σελ. 247· Taylor 2010, op. cit., σελ. 51· Charbonneau, op. cit., σελ. 63· Krosiak, op. cit., σελ. 66· Mara Stirner, op. cit., σελ. 310.

⁹⁷ Με κρυφή όμως οικονομική ατζέντα των ΗΠΑ η οποία εξυπηρετούσε την πολιτική «ανοικτών θυρών» για το αμερικανικό εμπόριο & τις επενδύσεις. Βλ. και Gibbs, op. cit., σελ. 310-311.

⁹⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τις διαβουλεύσεις για την υπογραφή της Συνθήκης των Βρυξελλών το Μάρτιο του 1948 – που οδήγησε στη δημιουργία του ΝΑΤΟ την επόμενη χρονιά – η Γαλλία αποπειράθηκε να ενσωματώσει και τις αφρικανικές αποικίες στο πεδίο εφαρμογής της συνθήκης, κάτι που απέρριψαν κατηγορηματικά οι ΗΠΑ. Βλ. και Coker, op. cit., σελ. 4-6.

⁹⁹ Clapham 2000, op. cit., σελ. 134-35· Kevin C. Dunn, “Introduction: Africa and IR theory”, στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa's Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 1· Clark, op. cit., σελ. 88· Taylor 2010, op. cit., σελ. 26.

¹⁰⁰ Charbonneau, op. cit., σελ. 55,74· Stirner, op. cit., σελ. 312· Vallin, op. cit., σελ. 84.

Γαλλία θα δράσει ως μεγάλη δύναμη κατ' εξουσιοδότηση των Αμερικανών ("χωροφύλακας της Αφρικής"). Τα νέα κράτη στην Αφρική με τις ασταθείς κυβερνήσεις ήταν, σύμφωνα με τις ΗΠΑ, πολύ πιθανόν να συνεργαστούν με τους Σοβιετικούς και να ενταχθούν στο στρατόπεδό τους.

Όταν η ανεξαρτητοποίηση των πρώην αποικιών ήταν επικείμενη, η κυβέρνηση Αϊζενχάουερ παρότρυνε τους Ευρωπαίους συμμάχους της να εγκαθιδρύσουν πατερναλιστικές σχέσεις με τα νέα κράτη και να αγρυπνούν για «εξτρεμιστικά στοιχεία». Από πλευράς ΗΠΑ προτεινόταν νεο-αποικιακού τύπου σχέσεις με τις πρώην αποικίες που θα διατηρούσαν τους απαραίτητους δεσμούς μεταξύ Ευρώπης & Αφρικής, ενώ οι ΗΠΑ θα συμπληρώσουν παρά θα υποκαταστήσουν τις παλαιές μητροπόλεις στην Αφρική, προκειμένου να μη διαταραχθεί η ενότητα της Ατλαντικής συμμαχίας¹⁰¹. Η πολιτική της "Françafrique" δε θα μπορούσε να γίνει δυνατή χωρίς τη συναίνεση/παραχώρηση από πλευράς των ΗΠΑ, οι οποίες υποστήριζαν αυτόν τον καταμερισμό εργασίας¹⁰² - η Αφρική πεδίο ευθύνης των ευρωπαϊκών δυνάμεων - που ευνοούσε την Ουάσιγκτον. Επιπλέον, στο πλαίσιο του NATO, Γαλλία (και Μ. Βρετανία) καλούνταν να μην παραδώσουν την εξουσία στις πρώην αποικίες, χωρίς να εξασφαλίσουν τον έλεγχο στρατηγικών εγκαταστάσεων και τη χρήση των αφρικανικών εδαφών προς το συμφέρον της συμμαχίας¹⁰³. Σε ό,τι αφορά στη Σοβιετική Ένωση, η Αφρική ήταν τόσο μακριά από τις περιοχές του πρωταρχικού ενδιαφέροντός της, όσο και τόσο ανεπαρκώς ανεπτυγμένη που την καθιστούσε απίθανο σκηνικό για την ίδρυση γνήσιων σοσιαλιστικών κρατών¹⁰⁴.

Επομένως, η Γαλλία ως (μεγάλη) δύναμη προσαρμόστηκε στη δεδομένη (από τις ΗΠΑ) θέση της στο ψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα που οριζόταν από τις δυνατότητες που κατείχε¹⁰⁵. Σ' ένα «συμπληρωματικό ψυχροπολεμικό καθεστώς» η Γαλλία, λοιπόν, λειτούργησε ως ηγεμόνας/θεματοφύλακας των Δυτικών συμφερόντων στο δικό της κομμάτι στην Αφρική, τα οποία συνέκλιναν με το εθνικό συμφέρον της

¹⁰¹ Μάλιστα, στο σχετικό memo του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΠΑ (23/3/1960) γίνεται λόγος για δυνατότητα επιβολής κατασταλτικών πολιτικών από πλευράς ευρωπαϊκών δυνάμεων στην Αφρική. Βλ. και Gibbs, op. cit., σελ. 315, 317, 325.

¹⁰² Coker, op. cit., σελ. 41· Laïdi, op. cit., σελ. 5, 30, 34, 43-44· Bourmaud 1995, op. cit., σελ. 61· Schraeder, op. cit., σελ. 399· Bourmaud 2011, op. cit., σελ. 211· Vallin, op. cit., σελ. 84· James J. Hentz, "The contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa", στο Ian Taylor & Paul Williams (eds.), *Africa in International Politics*, Routledge, Abingdon, Oxon 2017, σελ. 25.

¹⁰³ Coker, op. cit., σελ. 9.

¹⁰⁴ Clapham 2000, op. cit., σελ. 137.

¹⁰⁵ Stirner, op. cit., σελ. 321.

στην περιοχή¹⁰⁶. Έτσι, απαλλάσσονταν οι ΗΠΑ από το να εμπλακούν σε μια περιοχή που δε βρισκόταν στις προτεραιότητές τους, καθώς η Αφρική δε φιγούραρε στην πρώτη περίμετρο άμυνας του «ελεύθερου κόσμου»¹⁰⁷. Μάλιστα, οι Αμερικανοί ιθύνοντες & αναλυτές αξιολογούσαν τη Γαλλία ως τη μόνη ευρωπαϊκή δύναμη που διέθετε την πολιτική βούληση και ταυτόχρονα την ικανότητα να αναλάβει μακρόχρονη στρατιωτική δράση κατά των κομμουνιστικών δυνάμεων στην Αφρική¹⁰⁸. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της παγκόσμιας ανάσχεσης του κομμουνισμού η Γαλλία απομονώνει τη Γουινέα του Σέκου Τουρέ και υποστηρίζει την ανατροπή του σοσιαλιστικού καθεστώτος του Modibo Keita στο Μαλί, αποκρούει τις λιβυκές φιλοδοξίες στο Τσαντ, και γενικότερα συνεισφέρει στην επιβολή (μιας διεθνούς) τάξης που είναι αμερικανικής σύλληψης.

Έτσι, η Γαλλία, εξασκώντας την υπεροχή της στην υπο-σαχάρια Αφρική, διατήρησε το στάτους της μεγάλης δύναμης, το οποίο φιλοτεχνείται και λόγω της ιδιότητας μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και της κατοχής ατομικής βόμβας. Μάλιστα, ως εγγυητής των Δυτικών συμφερόντων η Γαλλία είχε την ευκαιρία να επεκτείνει την επιρροή της σε όλη την υπο-σαχάρια Αφρική. Χάρη σ' αυτήν απήλαυε της διπλωματικής στήριξης των γαλλόφωνων αφρικανικών κρατών στο πλαίσιο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, γεγονός που ενίσχυσε τη διεθνή θέση της προβάλλοντας τρόπον τινά ως μια ενδιάμεση δύναμη στη σύγκρουση Ανατολής – Δύσης. Γενικότερα, η γαλλική πρωτοκαθεδρία στην υπο-σαχάρια Αφρική (όπως αποτυπώθηκε με τη ζώνη του φράγκου CFA, τη στρατιωτική παρουσία, τις γαλλο-αφρικανικές συνόδους κορυφής κ.α.) αύξησε το κύρος & το εύρος της γαλλικής διπλωματίας, ακόμη και στο ευρωπαϊκό πεδίο¹⁰⁹.

Η πολιτική της “Françafrique” θεωρείται, τηρουμένων των αναλογιών, ως το γαλλικό «δόγμα Μονρόε», καθώς μέσα από ιστορικά και γεωγραφικά επιχειρήματα δικαιολογείται ο αποκλειστικός έλεγχος της Γαλλίας σ' αυτό που ονομάζεται «πίσω αυλή» (arrière-cours)¹¹⁰, ήτοι τις πρώην αποικίες της στη Δυτική & Ισημερινή Αφρική, εξουδετερώνοντας όλους τους πιθανούς ανταγωνιστές της. Η Γαλλία αντιλαμβανόταν τη σημασία της υπο-σαχάριας Αφρικής και μπορούσε να εξασφαλίσει τη σταθερότητα

¹⁰⁶ Chafer, op. cit., σελ. 173.

¹⁰⁷ Laïdi, op. cit., σελ. 31· Clapham 2000, op. cit., σελ. 135, 137.

¹⁰⁸ Schraeder, op. cit., σελ. 399.

¹⁰⁹ Bayart, op. cit., σελ. 26.

¹¹⁰ Schraeder, op. cit., σελ. 398, 400· Renou, op. cit., σελ. 6.

όπου μπορούσε να προβάλλει την ισχύ της. Έτσι, εξασφαλίστηκε κατά την ψυχροπολεμική περίοδο η περιορισμένη εμπλοκή των άλλων μεγάλων δυνάμεων, τόσο φίλιων όσο και αντιπάλων.

Σε οικονομικό επίπεδο οι διαφορετικές μονάδες δρουν μέσα στην αγορά και παράγουν αποτελέσματα, τα οποία, σύμφωνα με τους νεορεαλιστές, δεν εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά των κρατών, αλλά από την αγορά. Έτσι, η αγορά διαμορφώνει τη συμπεριφορά και η τελευταία καθορίζει τα αποτελέσματα, με συνέπεια αυτά να διαμορφώνονται από τη δομή της αγοράς. Οι πρώην αποικίες παράγουν εμπορευματικά προϊόντα όχι λόγω της συμπεριφοράς τους, αλλά εξαιτίας της αγοράς στην οποία είναι ενσωματωμένα και των δυνατοτήτων που έχουν¹¹¹. Κατά τους νεορεαλιστές, υπάρχουν πολύ ανεξάρτητες χώρες, ισχυρές οικονομικές και στρατιωτικές δυνάμεις και υπάρχουν αδύναμα κράτη εξαρτημένα σε μεγάλο βαθμό από τις ισχυρές χώρες. Οι πρώην αποικίες της Γαλλίας στην Αφρική εξαρτώνταν σε μεγάλο βαθμό από την παλαιά μητρόπολη, ενώ η Γαλλία αποτελούσε ανεξάρτητη χώρα με ισχυρή οικονομική δύναμη.

Παρά την αναρχική και συγκρουσιακή φύση του διεθνούς συστήματος, στο ρεαλιστικό παράδειγμα η συνεργασία και η συγκρότηση συμμαχιών είναι επίσης παρούσα¹¹². Οι στρατιωτικές συμμαχίες είναι η πιο συνήθης μορφή συνεργασίας, καθώς αυξάνει τη σχετική ισχύ των εμπλεκόμενων μονάδων. Οι ισχυρές μονάδες (όπως οι μεγάλες δυνάμεις) ηγούνται των συμμαχιών αυξάνοντας την ισχύ τους και τα πιο αδύναμα κράτη κάνουν χρήση της «ασπίδας ασφαλείας» με την πρόσδεσή τους σε ένα ισχυρότερο κράτος. Σε οικονομικό επίπεδο, η συνεργασία συνεισφέρει στην αύξηση της οικονομικής ισχύος των εμπλεκόμενων μονάδων. Οι μεγάλες δυνάμεις και οι υπερδυνάμεις δημιουργούν θεσμούς (ζώνη φράγκου CFA, Francophonie, γαλλο-αφρικανικές σύνοδοι κορυφής) με σκοπό να βελτιώσουν τη θέση τους στο σύστημα. Καμία περιφερειακή δομή ασφάλειας δεν μπορεί να θεωρηθεί απομονωμένη από την κατανομή της εξουσίας μεταξύ των μελών του. Οποιαδήποτε τέτοια δομή μπορεί να προστατεύσει τα ασθενέστερα μέλη της συμμαχίας από εξωτερικές απειλές, με τίμημα την υποταγή τους (σε κάποιο βαθμό) στον ηγέτη της συμμαχίας¹¹³.

¹¹¹ Stirner, op. cit., σελ. 322-323.

¹¹² Grabowski & Pugaciewicz 2019a, op. cit., σελ. 32.

¹¹³ Clapham 2000, op. cit., σελ. 121.

Έτσι, παρά την ανεξαρτητοποίηση των πρώην αποικιών της στην Αφρική, η Γαλλία διατήρησε με επιτυχία έντονη παρουσία και ισχυρούς δεσμούς συμμαχίας με τα νέα κράτη γεγονός που αποτυπώθηκε στην πολιτική της “Françafrique”. Η στρατηγική εμπλοκή της μεταβάλλεται ανάλογα προς το πολιτικό και οικονομικό σκηνικό. Έτσι, η ειδική αυτή σχέση κινείται μεταξύ της επίσημης στρατιωτικής παρουσίας & επέμβασης και της εφαρμογής προγραμμάτων βοήθειας & ανάπτυξης και πολυμερούς προσέγγισης.

4.1.2 Μεταψυχροπολεμική περίοδος & “Françafrique”

Στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα οι μεγάλες δυνάμεις συγκρούονται με όρους «Ψυχρής Ειρήνης» για την οικονομική κυριαρχία στο ανταγωνιστικό περιβάλλον προς τη νέα χιλιετία. Οι ΗΠΑ αυξάνουν τη στρατηγική, πολιτική και οικονομική τους ισχύ στο διεθνές σύστημα και προσπαθούν να εδραιώσουν τις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις τους. Περαιτέρω, η πολιτική των ΗΠΑ απηχεί οικονομικές προτεραιότητες - «εμπόριο και όχι βοήθεια» - για την αφρικανική ήπειρο, με σκοπό να ανοίξει τις αγορές των πρώην αποικιών και να κατακτήσει ικανό μερίδιο στη γαλλική «πίσω αυλή» για τις αμερικανικές επιχειρήσεις, πράγμα που συνιστούσε αιτία πολέμου για τους Γάλλους ιθύνοντες¹¹⁴. Οι πρώην γαλλικές αποικίες της Αφρικής αποτελούν το νέο διαφιλονικούμενο πεδίο για επικράτηση μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, όπως οι ΗΠΑ και η Γαλλία. Είναι χαρακτηριστική η επισήμανση του υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ (επί προεδρίας Κλίντον) Warren Christopher ότι «έχει παρέλθει ο καιρός που η Αφρική μπορούσε να χωριστεί σε σφαίρες επιρροής και έξωθεν δυνάμεις μπορούσαν να θεωρούν ομάδες κρατών ως ιδιωτικό τους χώρο» κάνοντας σαφή αναφορά στην πολιτική της “Françafrique”¹¹⁵. Η (Δυτική) Αφρική καταλαμβάνει κεντρική θέση στις προσπάθειες των ΗΠΑ για μείωση της ενεργειακής εξάρτησης από τη Μέση Ανατολή, με τα πλούσια κοιτάσματα του κόλπου της Γουινέας να αποτελούν σημείο αναφοράς της πολιτικής αυτής¹¹⁶.

Η Γαλλία, από πλευράς της, ανησυχεί σοβαρά για την αύξηση της ισχύος και κυριαρχίας των ΗΠΑ στο μεταψυχροπολεμικό σύστημα, που έτεινε σε μονοπολικό, και την επέκτασή τους στη γαλλόφωνη Αφρική. Το διακύβευμα πλέον είναι εξεχόντως οικονομικό με δεδομένη τη μεγάλη σημασία των πρώην αποικιών για τη γαλλική οικονομία. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η προσπάθεια εξυγίανσης της οικονομικής πτυχής της “Françafrique” πρώτα με την κολοσσιαία αύξηση της αναπτυξιακής βοήθειας (την περίοδο 1990-1992) – εν είδει bail-out των υπό χρεοκοπία αφρικανικών οικονομιών – και ακολούθως, με το «δόγμα Αμπιτζάν» (Σεπτέμβριος 1993) και την υποτίμηση του φράγκου CFA (Ιανουάριος 1994)¹¹⁷.

¹¹⁴ Ενδεικτικά του οικονομικού ανταγωνισμού ΗΠΑ- Γαλλίας τη δεκαετία του '90 είναι τα χρυσά συμβόλαια για την εξόρυξη πετρελαίου στο Κονγκό-Μπραζαβίλ, Μπενίν και Σενεγάλη. Βλ. και Schraeder, op. cit., σελ. 396.

¹¹⁵ Ibid., σελ. 403-406.

¹¹⁶ Châtaignier, op. cit., σελ. 248· Taylor 2010, op. cit., σελ. 29.

¹¹⁷ Schraeder, op. cit., σελ. 400.

Παρότι η αλλαγή στην πολιτική της “Françafrique” δεν είναι δομική, περιλαμβάνει μεταβολές στην εξωτερική πολιτική, όπως ανάπτυξη σχέσεων με την αγγλόφωνη και λουζόφωνη Αφρική¹¹⁸, νέες θεσμοποιημένες σχέσεις και νέο πολιτικό λόγο. Παράγοντες που καθορίζουν τη γαλλική παρουσία στην Αφρική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο αποτελούν τα ισχυρά οικονομικά συμφέροντα της Γαλλίας στην περιοχή, τα στρατηγικά διακυβεύματα, οι στενές προσωπικές σχέσεις μεταξύ Γάλλων & Αφρικανών ιθυνόντων και η διασύνδεση Γαλλίας και πρώην αποικιών σε πολιτικό, οικονομικό & στρατηγικό επίπεδο¹¹⁹.

Ακόμη, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου σήμανε την αύξηση των προσδοκιών για δημοκρατία και σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα στις πρώην αποικίες της Αφρικής. Ο εκδημοκρατισμός των χωρών αυτών ως προϋπόθεση βελτίωσης των οικονομικών & πολιτικών σχέσεων συνιστούσε ταυτόχρονα και απειλή για το σύστημα της “Françafrique” που είχε δομηθεί χάρη στους ευνοϊκούς προς τα γαλλικά συμφέροντα Αφρικανούς ιθύνοντες. Οι περισσότεροι από αυτούς αντιμετώπιζαν το φάσμα της ήττας και της αντικατάστασής τους από ηγέτες της αντιπολίτευσης πιο φιλικούς σε χώρες όπως οι ΗΠΑ. Έτσι, η Γαλλία προβάλλει ως υπερασπιστής του στάτους κβο, πολιτικού & οικονομικού, στην Αφρική παρά τις διακηρύξεις του δόγματος “La Baule”. Αντίθετα, οι ΗΠΑ αποτελούν τον κήρυκα του εκδημοκρατισμού των χωρών αυτών, μια πολιτική χαμηλού κόστους με δυνητικά υψηλά κέρδη, καθώς μπορούσε να αποφέρει την αντικατάσταση των φιλογαλλικών ελίτ με νέους ηγέτες πιο ευνοϊκούς στα αμερικανικά συμφέροντα.

Περαιτέρω, μετά τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, η Αφρική θεωρείται από τις ΗΠΑ ως κομβικής σημασίας στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας¹²⁰. Η τότε κυβέρνηση Μπους του νεότερου αναλαμβάνει την πρωτοβουλία για πιο στενή συνεργασία σε πολιτικό & στρατιωτικό επίπεδο με χώρες και της υπο-σαχάριας Αφρικής (Γκαμπόν, Σενεγάλη, Τσαντ, Μαλί, Μαυριτανία), με κατάληξη τη σύμπληξη της AFRICOM τον Οκτώβριο του 2008.

¹¹⁸ Chafer, op. cit., σελ. 174.

¹¹⁹ Siradağ, op. cit., σελ. 112.

¹²⁰ Taylor 2010, op. cit., σελ. 26-28.

4.2 ΤΟ (ΓΑΛΛΙΚΟ) ΚΡΑΤΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΔΡΩΝΤΕΣ & ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ

Στο μικρο-επίπεδο (του εσωτερικού) του γαλλικού κράτους εγχώριοι παράγοντες και θεσμοί, καθώς και ιδεατικές μεταβλητές όπως η ιδεολογία (*mission civilisatrice*¹²¹) & οι προσωπικές πεποιθήσεις των πολιτικών πρωταγωνιστών για το εθνικό συμφέρον επιδρούν στην υλοποίηση της “*Françafrique*”. Στη γαλλική περίπτωση η αντίληψη της πολιτικής ηγεσίας για το εθνικό συμφέρον και ανάληψη δράσης σε διεθνές επίπεδο που συνεπαγόταν την πολιτική της “*Françafrique*” αποτέλεσε την παρεμβαίνουσα μεταβλητή¹²², η οποία διαμόρφωσε την εξωτερική συμπεριφορά της Γαλλίας. Προσωπικότητες διεθνούς βεληνεκούς όπως ο Ντε Γκωλ, ο Μιττεράν κ.α. με τη διαχρονική στήριξη των επιλογών τους από τη γαλλική κοινωνία συνέβαλαν καθοριστικά στην υλοποίηση της “*Françafrique*”, έστω και αν επρόκειτο – σε διεθνές επίπεδο – για υπερεκτίμηση της (σχετικής) ισχύος της Γαλλίας και των περιθωρίων στις διεκδικήσεις της. Έτσι, οι αρνητικές μεταβολές στο εύρος της γαλλικής ισχύος μεταπολεμικά δεν επέφεραν σμίκρυνση των στόχων της Γαλλίας· αντίθετα, εξαιτίας ιδεατικών μεταβλητών που εντοπίζονται στο μικρο-επίπεδο του κράτους η συνάρτηση ισχύος/επιδιώξεων είχε αυξητικό αποτέλεσμα, ήτοι επήλθε διεύρυνση των στόχων της Γαλλίας.

¹²¹ Ulf Engel & Gorm Rye Olsen, "Africa and the North: Policy communities and different types of state – theoretical challenges", στο Ulf Engel & Gorm Rye Olsen (eds.) *Africa and the North*, Routledge, Abingdon, Oxon 2005, σελ. 128.

¹²² Γκόφας & Τζιφάκης, *op. cit.*, σελ. 57.

4.2.1 Το όραμα του Ντε Γκωλ

Στην προκειμένη περίπτωση, η απο-αποικιοποίηση και η πολιτική της “Françafrique” συνδέονται άρρηκτα με το πρόσωπο του στρατηγού Ντε Γκωλ, ο οποίος ενσωμάτωσε το όραμα όλης της γαλλικής πολιτικής ελίτ και κοινωνίας γενικότερα (επιχειρηματίες, ΜΜΕ, κοινή γνώμη) για τις πρώην αποικίες στην υπο-σαχάρια Αφρική, γεγονός που εξηγεί την αξιοσημείωτη συνέχεια & μακροήμερευση της “Françafrique”¹²³. Η πολιτική της “Françafrique” υιοθετήθηκε από όλους τους Γάλλους προέδρους μετά τον Ντε Γκωλ, ενώ υπάγεται στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής που αποτελεί προνομιακό πεδίο άσκησης εξουσίας (domaine réservé) του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι η πολιτική της “Françafrique” έτυχε υποστήριξης από όλο το πολιτικό φάσμα της Γαλλίας, κάτι που έγινε ιδιαίτερα σαφές κατά την εναλλαγή στην εξουσία το 1981 με την άνοδο των Σοσιαλιστών υπό τον Μιττεράν.

Η γκωλική οπτική θεωρούσε την Αφρική βασικό πυλώνα της γαλλικής ισχύος και εγγυητή του ρόλου της Γαλλίας ως μεγάλης δύναμης του πλανήτη, καθώς χάρη σ’ αυτήν η Γαλλία κατόρθωσε να ανακάμψει από την ήττα του 1940, καθώς και ν’ ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις μετά το τέλος του Β’ ΠΠ. Άλλωστε, και η «Γαλλο-αφρικανική Κοινότητα» του 1958 αποτέλεσε μέρος του σχεδίου του Ντε Γκωλ να παραμείνει η Γαλλία μεγάλη δύναμη χάρη στην Αφρική. Έτσι, ο Ντε Γκωλ, προκειμένου να αποφύγει αυτό που αντιλαμβανόταν ως φυσική εξέλιξη, ήτοι την περιθωριοποίηση της Γαλλίας σε διεθνές επίπεδο, λόγω της γεωγραφίας & του δημογραφικού, προώθησε την απο-αποικιοποίηση και ταυτόχρονα την πολιτική της συνεργασίας, που συνίστατο στην «συγκυριαρχία»¹²⁴ σε σημαίνοντες τομείς διακυβέρνησης (οικονομία, άμυνα & ασφάλεια, εκπαίδευση, πολιτισμός) στις πρώην αποικίες της Αφρικής, παρότι ανεξάρτητες πια οι τελευταίες. Η ιδιότυπη αυτή πολιτική της συνεργασίας απέτρεψε τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης και διατήρησε τη γαλλική σφαίρα επιρροής στην Αφρική υπηρετώντας την τόσο χαρακτηριστική έννοια του μεγαλείου (grandeur) στη γαλλική πολιτική. Στο πλαίσιο της γαλλικής εξάπλωσης

¹²³ Bourmaud 1995, op. cit., σελ.208· Alden, op. cit., σελ. 12·Bayart, op. cit., σελ. 26-27· Bourmaud 2000, op. cit., σελ. 20· Médard, op. cit., σελ. 28· Bourmaud 2011, op. cit., σελ.208-209· Krosiak, op. cit., σελ. 63, 65.

¹²⁴ Bourmaud 2000, op. cit., σελ. 21.

οι Γάλλοι ιθύνοντες επεδίωξαν μάλιστα να εδραιώσουν και να προωθήσουν τη γαλλική κουλτούρα παράλληλα προς τα οικονομικά συμφέροντα.

Ο Ντε Γκωλ δε θεωρούσε θεμελιωδώς σημαντική τη μετάβαση των πρώην αποικιών στην πραγματική ανεξαρτησία, η οποία αποτελούσε προνόμιο «οργανικών συνόλων», και έθετε ως στόχο τη διατήρηση των φίλα προσκείμενων Αφρικανών ηγετών στην εξουσία¹²⁵. Έτσι, επέλεξε να περιορίσει την ανεξαρτησία των νέων κρατών προς χάριν της διατήρησης γαλλικής ισχύος και για την αποστολή αυτή επιλέγει προσωπικά τον περιβόητο Ζακ Φοκάρ. Όπως γίνεται σαφές, η γαλλική ισχύς και ανεξαρτησία δράσης μέσα στο διεθνές σύστημα θεωρούνταν από τους Γάλλους ιθύνοντες άρρηκτα συνδεδεμένες με την πολιτική της *Françafrique* – χάρη σ' αυτήν η Γαλλία θα παραμείνει μια «αυτοκρατορία». Στο ίδιο πλαίσιο εντασσόταν και η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων των πρώην αποικιών, καθώς χάρη σ' αυτούς η Γαλλία αποτελούσε ενεργειακή και πυρηνική δύναμη, δεδομένου ότι δε διέθετε στο έδαφός της ούτε πετρέλαιο ούτε ουράνιο. Οι πρώην αποικίες αποτελούσαν στρατηγική βάση εφοδιασμού που τροφοδοτούσαν τη μητρόπολη στο νέο («Ψυχρό») πόλεμο, όπως συνέβη και κατά το Β' ΠΠ¹²⁶.

Η δημιουργία και η ανθεκτικότητα της *“Françafrique”* λοιπόν συνδέεται πρωτίστως με την ύπαρξη εθνικού συμφέροντος (*raison d'État*) από πλευράς Γαλλίας, καθώς και με την ανάγκη διατήρησης στη διοίκηση των πρώην αποικιών προσώπων & καθεστώτων ευνοϊκών προς τα γαλλικά συμφέροντα, έστω και αν επρόκειτο για αυταρχικούς ηγέτες¹²⁷. Η ειδική αυτή σχέση εξυπηρέτησε και προώθησε τη θέση ισχύος της Γαλλίας στο διεθνές σύστημα και κατ' επέκταση τα οικονομικά συμφέροντά της. Έτσι, η παροχή της ανεξαρτησίας προς τις πρώην αποικίες το 1960 δε σήμανε και την απώλεια ελέγχου από πλευράς Γαλλίας¹²⁸, καθώς θα έχανε την (προνομιακή) πρόσβαση σε πρώτες ύλες & φυσικούς πόρους και συνακόλουθα θα διασαλευόταν το στάτους της Γαλλίας ως μεγάλης δύναμης (*par procuration*). Η *Françafrique* με την πολιτική της συνεργασίας που εγκαινίασε ουσιαστικά επεδίωκε τη διαιώνιση της

¹²⁵ Taylor 2010, *op. cit.*, σελ. 51· Taylor 2019, *op. cit.*, σελ. 8.

¹²⁶ Coker, *op. cit.* σελ. 9.

¹²⁷ Clapham 2000, *op. cit.*, σελ. 83· Schraeder, *op. cit.*, σελ. 400· Malaquias, *op. cit.*, σελ. 15· Manning, *op. cit.*, σελ. 20· Médard, *op. cit.*, σελ. 32, 37.

¹²⁸ Πολύ επιτυχημένη η παρομοίωση της διατήρησης της γαλλικής παρουσίας & του ελέγχου στις πρώην αποικίες με τη γάτα Cheshire που χαμογελάει – ο σκελετός της είναι το διευρυνόμενο δίκτυο διμερών συμφωνιών και διακρατικών διασυνδέσεων. Οι ζωτικές λειτουργίες της εξασφαλίζονται από το γαλλικό υπουργείο Συνεργασίας που κατά διαβολική σύμπτωση είχε εγκατασταθεί στα γραφεία της Rue Oudinot, πάλαι ποτέ έδρα της γαλλικής αποικιακής αυτοκρατορίας. Βλ. και O' Brien, *op. cit.*, σελ. 150.

οικονομικής/νομισματικής "παλινόρθωσης" της αποικιακής περιόδου και τη δημιουργία ενός τύπου κρατών προορισμένων για οικονομική κατάρρευση¹²⁹. Στην ισορροπία ισχύος της εποχής η Γαλλία επεδίωκε το ρόλο της μεγάλης δύναμης έχοντας ήδη αποκτήσει ατομική βόμβα. Η Αφρική λειτουργούσε ως πολλαπλασιαστής ισχύος στο γόητρο της Γαλλίας ως μεγάλης δύναμης - είχε επιτυχημένα αποκληθεί ως ο «σύντομος δρόμος προς το διεθνές κύρος»¹³⁰. Γι' αυτό και αποτελούσε στόχο στρατηγικής σημασίας η διατήρηση της κηδεμονίας στις πρώην αποικίες μετά την ανεξαρτητοποίησή τους.

Περαιτέρω, η πολιτική της "Françafrique" αποσκοπούσε στην αξιοποίηση της γεωπολιτικής σημασίας της Αφρικής. Για τη Γαλλία η Αφρική αποτέλεσε τη μόνη περιοχή του πλανήτη όπου θα μπορούσε μετά το Β΄ΠΠ και την ολοκλήρωση της αποικιοποίησης να διατηρήσει ισχυρή επιρροή και ηγεσία, σύμφωνα προς τις φιλοδοξίες του Ντε Γκωλ για μια Γαλλία μεγάλη δύναμη και μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ακριβώς αυτή τη λογική προάγουν – μεταξύ άλλων- και οι γαλλο-αφρικανικές σύνοδοι κορυφής κάθε δύο χρόνια επιτρέποντας στη Γαλλία να διεξάγει μια υψηλή πολιτική ηγεμονίας και επιρροής στην περιοχή, ενώ αποτελούν ανάχωμα ήπιας ισχύος στην αγγλο-αμερικανική επέκταση στην ήπειρο αυτή.

¹²⁹ Bayart, op. cit. σελ. 27.

¹³⁰ Taylor 2010, op. cit., σελ. 66.

4.2.2 Νέα πραγματικότητα και δεδομένα

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσε ένα σημείο τομής για την πολιτική της “Françafrique” λόγω της κατάρρευσης του διπολισμού και της ανάδυσης ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου με μονοπολικό πρόσημο. Το νέο γεωπολιτικό σκηνικό, οι επιταγές της παγκοσμιοποίησης και μια νέα γενιά πολιτικών ηγετών στη Γαλλία («εκσυγχρονιστές») οδήγησαν σε μεταρρυθμίσεις στην πολιτική της “Françafrique” παρά τις αντιδράσεις της παλαιάς φρουράς («παραδοσιακοί»). Η «νέα κανονικότητα» στις γαλλο-αφρικανικές σχέσεις και οι μεταρρυθμίσεις που απέρρευσαν από αυτήν αντανakλούσαν τις αντιλήψεις της νέας γενιάς πολιτικών ηγετών που επηρέασαν σημαντικά τη διαμόρφωση της “Françafrique” τη δεκαετία του '90. Οι εκσυγχρονιστές θεωρούσαν ότι η πολιτική της “Françafrique”, απομεινάρι του παρελθόντος, εξαντλούσε τους γαλλικούς πόρους με ασήμαντο όφελος για τη χώρα και δε συνεισέφερε στην ανάπτυξη της Αφρικής. Επιπλέον, δε συνέβαλλε στο διεθνή ρόλο της Γαλλίας, καθώς θεωρούνταν ότι αποτελεί τροχοπέδη στην παρουσία της στις παγκόσμιες εξελίξεις, την οποία οι εκσυγχρονιστές εντοπίζουν σε ένα πολυμερές πλαίσιο, και δη ευρωπαϊκό.

Έτσι, για τη Γαλλία συνιστούσε πλέον προτεραιότητα η εμπλοκή της στην Αφρική να βρίσκεται υπό την αιγίδα πολυμερών οργανισμών, καθώς δεν μπορούσε πλέον να εξυπηρετήσει από μόνη της τις απαιτήσεις της οικονομικής παρέμβασης στις πρώην αποικίες. Αντίστοιχη αλλαγή υπό την επίδραση των «εκσυγχρονιστών» έλαβε χώρα την ίδια περίοδο και στον τομέα της ασφάλειας & άμυνας με τη Γαλλία να επιλέγει να μειώσει τη στρατιωτική παρουσία της στις πρώην αποικίες¹³¹. Μετά την αποτυχία της γαλλικής εμπλοκής στη Ρουάντα το 1993-94, οι στρατιωτικές επεμβάσεις της Γαλλίας απέκτησαν πολυμερές πρόσημο, καθώς η μονομερής εμπλοκή απέβη δυσβάστακτη τόσο οικονομικά όσο και επικοινωνιακά. Έτσι, η Γαλλία πλέον επεμβαίνει στρατιωτικά στις πρώην αποικίες της στην Αφρική ως εταίρος σε συνεργασία & συνεννόηση με διεθνείς οργανισμούς (ΟΗΕ, Ε.Ε., NATO, ΟΑΕ) νομιμοποιώντας την παρουσία της και αυξάνοντας το διεθνές της κύρος¹³².

Πέρα από την οικονομική παράμετρο, η πολυμεροποίηση της “Françafrique” υποκρύπτει μια στρατηγική εξισορρόπησης νέων και αναδύομενων δυνάμεων στην

¹³¹ Bourmaud 2000, op. cit., σελ. 23· Châtaignier, op. cit., σελ. 253· Médard, op. cit., σελ. 35· Krosiak, op. cit., σελ. 76-77.

¹³² Châtaignier, op. cit., σελ. 248, 252-53, 260.

Αφρική και επαναβεβαίωσης του ισχυρού γαλλικού ρόλου στην περιοχή υπό το μανδύα της διεθνούς συνεργασίας & συνεννόησης. Επιπλέον, η προσφυγή της Γαλλίας σε πολυμερή στρατιωτική παρουσία στην Αφρική γίνεται υπό τον ασφυκτικό έλεγχο & την πρωτοκαθεδρία της¹³³, καθώς εξακολουθεί να κατέχει σχεδόν αποκλειστικά τα μέσα χρήσης στρατιωτικής δύναμης στην υπο-σαχάρια Αφρική, πολυετή τεχνογνωσία στο πεδίο και δίκτυα ειδικών πάνω σε αφρικανικά ζητήματα στην κυβέρνηση, την ακαδημαϊκή κοινότητα και τον ιδιωτικό τομέα.

Αυτές οι μεταρρυθμίσεις στην πολιτική της “Françafrique” πρέπει να εξεταστούν στο πλαίσιο της συνέχειας της γαλλικής πολιτικής. Αυτό φαίνεται να υποδηλώνει τη συνέχιση της μακροχρόνιας πολιτικής μεγαλείου της Γαλλίας και τη διατήρηση της σταθερότητας στο “*pré carré*” μέσω πολυμερών στρατιωτικών επεμβάσεων¹³⁴. Ο ρόλος της Γαλλίας στην προώθηση της περιφερειακής ασφάλειας μετά την αποτυχία της επεμβατικής της δραστηριότητας στην Αφρική, κατέστη δυνατός μέσω της αξιοποίησης της εμπειρίας της και των υλικοτεχνικών της δυνατοτήτων στην ήπειρο, με σκοπό τη δημιουργία ενός περιφερειακού μηχανισμού ασφαλείας υπό γαλλική καθοδήγηση και με αφρικανική στελέχωση.

Με τον τρόπο αυτό η Γαλλία πέτυχε το στρατηγικό της στόχο να διατηρήσει την επιρροή της στη γαλλόφωνη Αφρική μειώνοντας το πολιτικό & στρατιωτικό κόστος των επιχειρήσεων αυτών, οι οποίες τύγχαναν πια υψηλού βαθμού νομιμοποίησης & υποστήριξης από τη διεθνή κοινότητα¹³⁵. Ακόμη, η σύνδεση της ασφάλειας στην περιοχή μ’ έναν αναπτυξιακό λόγο υποβάθμισε την πρακτική της βίας, επειδή η ασφάλεια μετατράπηκε σε ηθική πολιτική ή σε νέο ανθρωπισμό που επιδιώκει να δημιουργήσει ισχυρότερα και πλουσιότερα κράτη και κοινωνίες και να φέρει τον

¹³³ Ενδεικτικά, στο πρόγραμμα ReCAMP το γαλλικό επιτελείο καθορίζει τη δράση των στρατιωτικών δυνάμεων που επιθυμούν να συμμετέχουν και τη διάθεση της γαλλικής συνδρομής, σχεδιάζει τις πολυεθνικές ασκήσεις, ορίζει τη θεματολογία στα σεμινάρια του προγράμματος, με συνέπεια η Γαλλία να διαμορφώνει την πραγματικότητα μιας κατά τ’ άλλα πολυμερούς πρωτοβουλίας. Το ίδιο ισχύει και για την ευρωπαϊκή στρατιωτική παρουσία, η οποία γίνεται εφικτή χάρη στα γαλλικά στρατιωτικά μέσα (επιχείρηση “Αρτεμις”, επιχείρηση EUFOR Chad/CAR). Βλ. και Vallin, *op. cit.*, σελ. 90· Charbonneau, *op. cit.*, σελ. 117.

¹³⁴ Krosiak, *op. cit.*, σελ. 77.

¹³⁵ Krzysztof Tlalka, “Why they participate? Theories of International Relations and the Contribution of Sub-Saharan African States to Peace Operations”, στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugaczewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019, σελ. 289-90.

εκσυγχρονισμό στις αναπτυσσόμενες χώρες. Έγινε δηλαδή η νέα «εκπολιτιστική αποστολή»¹³⁶.

Οι κρατικοί δρώντες, στην προκειμένη περίπτωση, προσάρμοσαν τη συμπεριφορά τους προς το περιβάλλον στο οποίο επικρατούσαν οι σχέσεις κυριαρχίας και σε συμφωνία με τις αντιλήψεις γι' αυτές. Οι μεταρρυθμίσεις και οι επαγγελίες για μια «νέα κανονικότητα» αποτέλεσαν τα βολικά μέσα για την εφαρμογή της συγκεκριμένης πολιτικής. Παρά τις αλλαγές στα επιφανόμενα της πολιτικής της “*Françafrique*”, η Γαλλία ουδέποτε αποχώρησε από την υπο-σαχάρια Αφρική. Ουσιαστικά αναπροσάρμοσε την πολιτική της στις συνεχείς αλλαγές των συνθηκών στο διεθνές σύστημα. Η προσαρμογή της “*Françafrique*” στα νέα δεδομένα του μεταψυχροπολεμικού κόσμου αφορούσαν στους τρόπους και τα μέσα παρά στην ουσία της πολιτικής που παρέμεινε η ίδια, η εξασφάλιση διεθνούς ισχύος μέσω της παρουσίας της Γαλλίας στην Αφρική. Η πολιτική της “*Françafrique*” βρήκε νέο πεδίο υλοποίησης μέσω της πολυμεροποίησης αποκτώντας νέα νομιμοποίηση και εξουσιοδότηση στις πρακτικές της. Μ' αυτόν τον τρόπο, η γαλλική κυριαρχία στο χώρο αυτό διατηρήθηκε με διαφορετικό τρόπο συνεχώς αναπαραγόμενη και αναδιαμορφούμενη¹³⁷.

Έτσι, στην πραγματικότητα δεν υπήρξε αποδέσμευση του γαλλικού παράγοντα από την Αφρική, παρά μόνον *ad hoc* αλλαγές και απαντήσεις σε περιπτώσεις κρίσεων που εκ των υστέρων εκλογικεύτηκαν ως νέα στρατηγική. Εξάλλου, η αναδιαμόρφωση της πολιτικής της “*Françafrique*” τη δεκαετία του '90 ήταν σε αντιστοιχία με την επικράτηση του νεοφιλελεύθερου (οικονομικού) παραδείγματος που απέκρυπτε τους νέους τρόπους με τους οποίους η γαλλική ηγεμονία διατηρούνταν στην υπο-σαχάρια Αφρική. Η παγκοσμιοποίηση προσέφερε στη Γαλλία μια νέα μέθοδο για να διατηρήσει, να αναδομήσει και να νομιμοποιήσει εκ νέου την επιρροή και την ισχύ της στις πρώην αποικίες¹³⁸.

¹³⁶ Charbonneau, *op. cit.*, σελ. 88.

¹³⁷ Charbonneau, *op. cit.*, σελ. 5· Krosiak, *op. cit.*, σελ. 64-65

¹³⁸ Charbonneau, *op. cit.*, σελ. 77, 173-74.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: Η πολιτική της “Françafrique” μετά το 2007 εμφανίζει μια επαμφοτερίζουσα κατάσταση, καθώς από τη μια παραμένουν τα δίκτυα του νεο-αποικιακού πατερναλισμού και από την άλλη αποκτούν νέο έδαφος οι ιδέες για ένα στρατιωτικό ρόλο της Γαλλίας στην Αφρική και τη θέση των γαλλο-αφρικανικών σχέσεων υπό ευρωπαϊκή αιγίδα. Δεν υπάρχει όμως πλέον η συναίνεση στη γαλλική πολιτική σκηνή για την “Françafrique” – οι εκσυγχρονιστές αποτελούν σημαντικό ρεύμα της πολιτικής ελίτ και επιθυμούν τον εξορθολογισμό των Γαλλο-αφρικανικών σχέσεων. Άλλωστε, ελλείπει το ιδεολογικό στοιχείο, ενώ και από πλευράς Αφρικανών ιθυνόντων δεν υπάρχει η ίδια επιθυμία για τη συνεργασία με τη Γαλλία. Επιπλέον, οι πρώην αποικίες έχουν απωλέσει τη σπουδαιότητα που είχαν για την παλαιά μητρόπολη ως αγορές των γαλλικών μεταποιημένων προϊόντων¹³⁹. Τέλος, η δομή του μετα-ψυχροπολεμικού διεθνούς συστήματος δεν επιτρέπει στη Γαλλία να λειτουργεί ή να φαίνεται ως μεγάλη δύναμη: νέοι παίκτες στην αφρικανική ήπειρο (ΗΠΑ, Κίνα¹⁴⁰, Ισραήλ κ.α.), πολυμεροποίηση και εξευρωπαϊσμός των γαλλο-αφρικανικών σχέσεων, επικράτηση του νεοφιλελεύθερου οικονομικού προτύπου με την πρόσδεση της Γαλλίας στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς και εγκατάλειψη των παλαιών οικονομικών πρακτικών (πακτωλός της απευθείας οικονομικής βοήθειας), αύξηση των μεταναστευτικών ροών από την Αφρική.

Η Γαλλία δίνει την εντύπωση ότι βρίσκεται σε κρίση αυτοπεποίθησης και υποφέρει από έλλειψη σαφούς κατεύθυνσης σχετικά με το τι πρέπει να κάνει στην Αφρική με βάση τα νέα δεδομένα¹⁴¹. Έτσι, η γαλλική πολιτική στην Αφρική παραμένει σε μια κατάσταση ροής με τις ανταγωνιστικές τάσεις να τραβούν προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Αυτό μπορεί να συνοψιστεί ως ο ανταγωνισμός της ευρωπαϊκής και πολυμερούς διάστασης στη γαλλική πολιτική με την ανθεκτικότητα του συστήματος της “Françafrique”.

¹³⁹ Profant, *op. cit.*, σελ. 59.

¹⁴⁰ Η Κίνα συνήψε μέχρι το 2008 συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας με 15 αφρικανικά κράτη, ενώ οι ΗΠΑ με 15 κράτη και ενίσχυσε τη στρατιωτική παρουσία της (AFRICOM) το ίδιο διάστημα στην υπο-σαχάρια Αφρική τερματίζοντας το ρόλο της Γαλλίας ως χωροφύλακα της περιοχής. Βλ. και Vallin, *op. cit.*, σελ. 90.

¹⁴¹ Taylor 2010, *op. cit.*, σελ. 59-60.

5. ΣΥΝΟΨΗ - ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

Στο διπολικό κόσμο της ψυχροπολεμικής εποχής το φαινόμενο της "Françafrique" μοιάζει ως εσωτερική υπόθεση του ενός πόλου, του «οίκου των Δυτικών», αν και σαφώς συνδέεται με την πρόσληψη απειλής από τον άλλο πόλο (Σοβιετική Ένωση). Η πολιτική της "Françafrique" αποτελεί σημαντικό σταθμό στην εξέλιξη της «σχέσης» ΗΠΑ-Γαλλίας. Εξεταζόμενη με όρους διεθνών σχέσεων, το φαινόμενο της "Françafrique" δε θα έπρεπε να υφίσταται, καθώς μια μεγάλη δύναμη χορηγεί σ' ένα «μικρότερο κράτος» την εξουσιοδότηση να λειτουργήσει ως "μεγάλη δύναμη" σ' ένα περιφερειακό σύστημα. Παρά ταύτα, αποκαλύπτεται ότι και άλλοι παράγοντες συνεισέφεραν, που έχουν να κάνουν με την περιθωριακή θέση της Αφρικής εντός του Δυτικού μπλοκ και τον επακόλουθο καταμερισμό εργασίας που συνεπαγόταν μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, τη διανομή των γαλλικών ικανοτήτων και φυσικά με το εθνικό συμφέρον της Γαλλίας που ταυτιζόταν εν προκειμένω με τις αμερικανικές επιλογές για την Αφρική.

Η πολιτική της "Françafrique" έγινε αποδεκτή λόγω της ανάγκης ανάσχεσης του κομμουνισμού στην αφρικανική ήπειρο, και δη στη Δυτική & Ισημερινή Αφρική, και της αναγόρευσης της Γαλλίας ως μείζονα εταίρο στην αποστολή αυτή. Παράλληλα, η υπο-σαχάρια Αφρική αναγνωριζόταν ως προνομιακό πεδίο δράσης της Γαλλίας, μια γαλλική εκδοχή του "δόγματος Μονρόε". Σ' αυτό κατέτεινε η εκπεφρασμένη αντίληψη των Γάλλων ιθυνόντων για εξασφάλιση διεθνούς ισχύος και θέσης μέσα από την διαιώνιση της παρουσίας και δραστηριότητας της παλαιάς μητρόπολης στις πρώην αποικίες της Αφρικής. Η "εκπολιτιστική αποστολή" ενδύοταν το μανδύα της συνεργασίας, αν και είχε όλα τα χαρακτηριστικά της συγκυριαρχίας. Το σχήμα αυτό λειτούργησε για περίπου 30 χρόνια χωρίς σπουδαίες αναταράξεις, χάρη και στη σύμπνοια Γάλλων και Αφρικανών δρώντων. Η πολιτική της "Françafrique" έδωσε την ευκαιρία στη Γαλλία να διατηρήσει τη σημασία της στην παγκόσμια ισορροπία ισχύος και να ενισχύσει το διεθνές της στάτους προβάλλοντας τρόπον τινά ως μια ενδιάμεση δύναμη στη σύγκρουση Ανατολής – Δύσης

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επέφερε ρωγμές στο αρραγές μέτωπο του Δυτικού μπλοκ με τη μοναδική πια μεγάλη δύναμη να επιδιώκει να επεκταθεί στη γαλλική "σφαίρα επιρροής" με οικονομικά κατά βάση κίνητρα. Στη μονοπολική πραγματικότητα της δεκαετίας του '90 η Γαλλία θα επιχειρήσει να βρει βολικά μέσα

για τη διατήρηση της πολιτικής της "Françafrique". Έτσι, θα πραγματοποιήσει μεταρρυθμίσεις με στόχο μια νέα κανονικότητα στις γαλλο-αφρικανικές σχέσεις και με φορέα υλοποίησης ένα νέο πολιτικό προσωπικό ("εκσυγχρονιστές") διαμετρικά αντίθετο στις αντιλήψεις από την παλαιά γενιά πολιτικών ("παραδοσιακοί"). Οι αλλαγές στην οικονομική (εξορθολογισμός της γαλλικής αναπτυξιακής βοήθειας, «δόγμα Αμπιτζάν», υποτίμηση φράγκου CFA) και πολιτικο-στρατιωτική (πολυμεροποίηση, μείωση στρατιωτικών δυνάμεων) παρέμβαση της Γαλλίας στην υπο-σαχάρια Αφρική αποτέλεσαν απλώς τα νέα μέσα στην υποστήριξη ενός παλαιού σκοπού, την εξασφάλιση της διεθνούς ισχύος μέσα από τη διατήρηση της δεσπόζουσας θέσης στη γαλλική "πίσω αυλή". Ο σκοπός είναι γεγονός ότι επιτεύχθηκε, καθώς η Γαλλία ουδέποτε αποδεσμεύτηκε από τις πρώην αποικίες της στην Αφρική. Αντίθετα, έθεσε την παρουσία της κάτω από διεθνή/ευρωπαϊκή αιγίδα ανακτώντας το βαρύτατα τρωθέν κύρος της μετά την αποτυχημένη εμπλοκή της στη Ρουάντα. Έτσι, κατάφερε να μεταφέρει τα κόστη αλλά διατήρησε την πρωτοκαθεδρία στο σχεδιασμό και τη λήψη των αποφάσεων (ReCAMP, Artemis).

Η έλευση του 21^{ου} αι. και η ανάδυση νέων παικτών στη Δυτική & Ισημερινή Αφρική έχουν καταστήσει τη γαλλική θέση στην Αφρική επαμφοτερίζουσα και επισφαλή. Στο πολυπολικό σκηνικό που διαγράφεται η Γαλλία δίνει την εντύπωση ότι υποφέρει από έλλειψη σαφούς κατεύθυνσης σχετικά με το τι πρέπει να κάνει στην Αφρική με βάση τα νέα δεδομένα. Επιχειρήσεις όπως η πρόσφατη αποστολή στο Μαλί (Opération Barkhane) καταδεικνύουν την ανθεκτικότητα της πολιτικής της "Françafrique", χωρίς να υπάρχει όμως πλέον η συναίνεση στη γαλλική πολιτική σκηνή. Το μέλλον της "Françafrique", απελευθερωμένης από νεο-αποικιακά βαρίδια, μάλλον εντοπίζεται στην πολυμεροποίηση της γαλλικής παρουσίας και δραστηριότητας στην υπο-σαχάρια Αφρική που θα αξιοποιήσει την πολυετή τεχνογνωσία στο πεδίο και θα της δώσει το προβάδισμα στη λήψη των αποφάσεων σε συνεννόηση με τους Αφρικανούς δρώντες.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκόφας Α. & Τζιφάκης Ν., *Θεωρητικές προβολές στη διεθνή πολιτική: Η Σινο-Αμερικανική Πρόκληση*, Εκδόσεις Πεδίο, Αθήνα 2017.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alden, C., "From Policy Autonomy to Policy Integration: The Evolution of France's Role in Africa", στο Chris Alden & Jean-Pascal Daloz (eds.), *Paris, Pretoria and the African Continent*, Macmillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 1996, σελ. 11-25.

- Bach, D. C., "Patrimonialism and neopatrimonialism: comparative receptions and transcriptions", στο Daniel Bach & Mamoudou Gazibo (eds.) *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*, Routledge, London 2011, σελ. 25-46.

- Barre, R., "La politique de défense de la France", *Revue Défense Nationale*, N° 404 Novembre 1980, <https://www.defnat.com/e-RDN/vue-article.php?carticle=2144> (τ.π. 27/07/2022).

- Bayart, J.-F., "End Game South of the Sahara ? France's African Policy", στο Chris Alden & Jean-Pascal Daloz (eds.) *Paris, Pretoria and the African Continent*, Macmillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 1996, σελ. 26-41.

- Benquet, P. et Glaser, A. (dir.), *La Françafrique, 50 années sous le sceau du secret*, [DVD], Compagnie des phares et balises/INA/France2 2010.

- Bourmaud, D., "France in Africa: African politics and French foreign policy", *Issue: A Journal of Opinion*, Vol. 23, No 2 (1995), σελ. ???

- Bourmaud, D., "French political culture and African policy: From consensus to dissensus", στο Diane Philander (ed.) *Franco-South African dialogue: Sustainable security in Africa*, Monograph 50, Institute for Security Studies 2000, σελ. 19-25. <https://www.africaportal.org/publications/franco-south-african-dialogue-sustainable-security-in-africa/> (τ.π. 27/07/2022).

- Bourmaud, D., “Clientelism and patrimonialism in international relations: the case of France’s African policy”, στο Daniel Bach & Mamoudou Gazibo (eds.) *Neopatrimonialism in Africa and Beyond*, Routledge, London 2011, σελ. 208-220.
- Brown, W., “Africa and International Relations: A Comment on IR Theory, Anarchy and Statehood”, *Review of International Studies*, Vol. 32, No. 1 (Jan. 2006), σελ. 119-143.
- Chafer, T., “French African Policy in Historical Perspective”, *Journal of Contemporary African Studies*, 19.2 (2001), σελ. 165-182.
- Charbonneau, B, *France and the New Imperialism*, Routledge, Abingdon, Oxon 2016.
- Châtaignier, J.-M., "Principes et réalités de la politique africaine de la France", *Revue "Afrique Contemporaine"*, no 220/4 (2006), σελ. 247-261.
- Chipman, J., *France as an African Power*, B. Blackwell, Cambridge, Mass. 1989.
- Clapham, C., *Africa and the international system: The politics of state survival*, Cambridge University Press, Cambridge UK 2000.
- Clapham, C., "The evolution of Africa's international relations", Ulf Engel & Gorm Rye Olsen (eds.) *Africa and the North*, Routledge, Abingdon, Oxon 2005, σελ. 15-27.
- Clark, J. F., “Realism, Neo-Realism and Africa’s International Relations in the Post-Cold War Era”, στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa’s Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 85-102.
- Coker, C., *NATO, the Warsaw Pact and Africa*, (RUSI defence studies series 1), Macmillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 1985.
- Diop, B. B., Tobner, O. & Verschave, F.-X., *Nérophobie*, Les Arènes, Paris 2005.
- Domergue Cloarec, D., *La France et l 'Afrique après les indépendances*, SEDES, Paris 1995
- Dunn, K. C., “Introduction: Africa and IR theory”, στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa’s Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 1-10.

- Engel, U. & Olsen, G. R., "Africa and the North: Policy communities and different types of state – theoretical challenges", στο Ulf Engel & Gorm Rye Olsen (eds.) *Africa and the North*, Routledge, Abingdon, Oxon 2005, σελ. 123-129.
- « Entretien avec Eva Joly: “Le grand malheur de l’Afrique, c’est l’absence de qualité de ses dirigeants. Et c’est à la société civile d’intervenir”», Regard sur l’Afrique, <https://regardsurlafrique.com/toutes-categories/entretien-avec-eva-joly-le-grand-malheur-de-lafrique-cest-labsence-de-qualite-de-ses-dirigeants-et-cest-a-la-societe-civile-dintervenir/> (τ.π. 27/06/2022)
- Fanon, F. et Chaliand, G., *Les damnés de la terre*, Gallimard, Paris 1999.
- Foccart, J. et Gaillard, P., *Foccart parle : entretiens avec Philippe Gaillard*, Fayard, Paris 1995.
- Gibbs, D. N., “Political Parties and International Relations: The United States and the Decolonization of Sub-Saharan Africa”, *The International History Review*, 17:2, (1995) 306-327, DOI: 10.1080/07075332.1995.9640710
- Glaser, A. & Smith, S., *Comment la France a perdu l’Afrique*, Calmann-Lévy, Paris 2005.
- Gouthière, F. , *Mitterrand a-t-il déclaré à propos du Rwanda que «dans ces pays-là, un génocide, c’est pas trop important»?*, Libération, 11/5/2021, https://www.liberation.fr/checknews/miterrand-a-t-il-declare-a-propos-du-rwanda-que-dans-ces-pays-la-un-genocide-cest-pas-trop-important-20210511_OYT7FG6DL5AVXJN3EMTLOMH3OE/ (τ.π. 28/05/2022)
- Grabowski, M. & Pugacewicz, T., “Western IR Theories: Analytical Patterns”, στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019a, σελ. 25-60.
- Grabowski, M. & Pugacewicz, T., “Ways of Application of Western IR Theories in Asia and Africa”, στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019b, σελ. 61-94.

- Hentz, J. J., "The contending currents in United States involvement in sub-Saharan Africa", στο Ian Taylor & Paul Williams (eds.), *Africa in International Politics*, Routledge, Abingdon, Oxon 2017, σελ. 23-40.
- Krosiak, D., "France's policy towards Africa: Continuity or change?", στο Ian Taylor & Paul Williams (eds.), *Africa in International Politics*, Routledge, Abingdon, Oxon 2017, σελ. 61-82.
- Laïdi, Z., *The Superpowers and Africa: the constraints of a rivalry, 1960-1990*, The University of Chicago Press, Chicago 1990.
- Malaquias, A., "Reformulating IR Theory: African Insights and Challenges", στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa's Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 11-28.
- Manning, P., *Francophone Sub-Saharan Africa 1880-1995*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- Matteso, M., «Jacques Chirac : "Nous avons saigné l'Afrique pendant quatre siècles et demi"», https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/politique-africaine/jacques-chirac-nous-avons-saigne-lafrique-pendant-quatre-siecles-et-demi_3633009.html (τ.π. 28/07/2022).
- Médard, J.-F., "France and sub-Saharan Africa: A privileged relationship", στο Ulf Engel & Gorm Rye Olsen (eds.) *Africa and the North*, Routledge, Abingdon, Oxon 2005, σελ. 28-40.
- Mitterrand, F., *Le discours de la Baule, le 20 juin 1990*, <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB461/docs/DOCUMENT%203%20-%20French.pdf> (τ.π.29/05/2022).
- O' Brien, Donal B. Cruise, "The Show of State in a Neo-colonial Twilight: Francophone Africa", στο James Manor (ed.), *Rethinking Third World Politics*, Longman Group UK Limited, Burnt Mill, Harlow 1991, σελ. 145-165.
- Profant, T., "French Geopolitics in Africa: From Neocolonialism to Identity", *Perspectives*, Vol. 18, No 1 (2010), σελ. 41-61.

- Renou, X., “A New French Policy for Africa?”, *Journal of Contemporary African Studies*, 20:1, (2002) σελ. 5-27, DOI: 10.1080/02589000120104035.
- Roussin, M. et Goujon, E., *Afrique majeure*, Editions France- Empire, Paris 1997.
- Schraeder, P. J., “Cold War to Cold Peace: Explaining U.S.-French Competition in Francophone Africa”, *Political Science Quarterly*, Vol. 115, No. 3 (Autumn, 2000), σελ. 395-419.
- Sékou Touré, *Allocution en réponse à la proposition de communauté de De GAULLE*, <https://www.ina.fr/ina-eclair-actu/audio/phz09010864/allocution-du-president-sekou-toure-en-reponse-a-la-proposition-de> (τ.π. 27/06/2022)
- Shaw, T. M., “African Foreign Policy in the New Millennium: From Coming Anarchies to Security Communities? From New Regionalisms to New Realisms”, στο Kevin C. Dunn & Timothy M. Shaw (eds.), *Africa’s Challenge to International Relations Theory*, Palgrave Publishers Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2001, σελ. 204-219.
- Sıradağ, A., “Understanding French Foreign and Security Policy towards Africa: Pragmatism or Altruism”, *Afro Eurasian Studies Journal*, Vol 3. Issue 1 (Spring 2014), σελ. 100-122.
- Stirner, M., “The Long Road to (In)dependence: Decolonization of Francophone Countries in Sub-Saharan Africa Analyzed through the Lens of Dependency and Neorealist Theory”, στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019, σελ. 309-326.
- Taylor, I., *The International Relations of Sub-Saharan Africa*, Continuum 2010.
- Taylor, I., “France à fric: the CFA zone in Africa and neocolonialism”, *Third World Quarterly* (2019) σελ. 1-25, DOI: 10.1080/01436597.2019.1585183, (<https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1585183> τ.π.: 12/05/2022).
- Tłałka, K., “Why they participate? Theories of International Relations and the Contribution of Sub-Saharan African States to Peace Operations”, στο Marcin Grabowski & Tomasz Pugacewicz (eds.) *Applications of International Relations Theories in Asia and Africa*, Peter Lang GmbH, Berlin 2019, σελ. 285-308.

- Vallin, V.-M., "France as the Gendarme of Africa, 1960-2014", *Political Science Quarterly*, Vol. 130, No.1 (Spring 2015), σελ. 79-101.
- Verschave, F.-X., *La Françafrique : le plus long scandale de la République*, Stock, Paris: 1998.